Bijlage 15 Bouwhistorisch onderzoek Voortweg 19

John van Lierop

ARCHITECTUUR BOUWHISTORIE RESTAURATIE

Voortweg 19, Uden
bouwhistorisch onderzoek 03-06-2022

Luchtfoto, Omgeving Uden Bing Maps (2022)

Inhoudsopgave

5 1. Algemene gegevens
5 1.1. Objectgegevens
6 1.2. Voorwoord
6 1.3. Inleiding
6 1.4. Bescherming

8 2. Bouwgeschiedenis
8 2.1. Situatie en context
10 2.2. Gebruiksgeschiedenis / analyse van kadastrale gegevens en bevolkingsregisters
12 2.3. Bouwgeschiedenis
12 2.3.1 Bouw hallenhuis
12 2.3.2 Verstening
14 2.3.3 Modernisering
14 2.3.4 Aanpassing en herstel oorlogsschade
14 2.3.5 Onderhoud

16 3. Beschrijving
16 3.1. Situatie, erf
20 3.2. Exterieur
20 3.2.1 Bouwmassa
20 3.2.2 Gevels
28 3.2.3 Constructie
28 3.2.3.1 Fundering
30 3.2.3.2 Draagconstructie / houtskelet
37 3.2.3.3 Dakconstructie

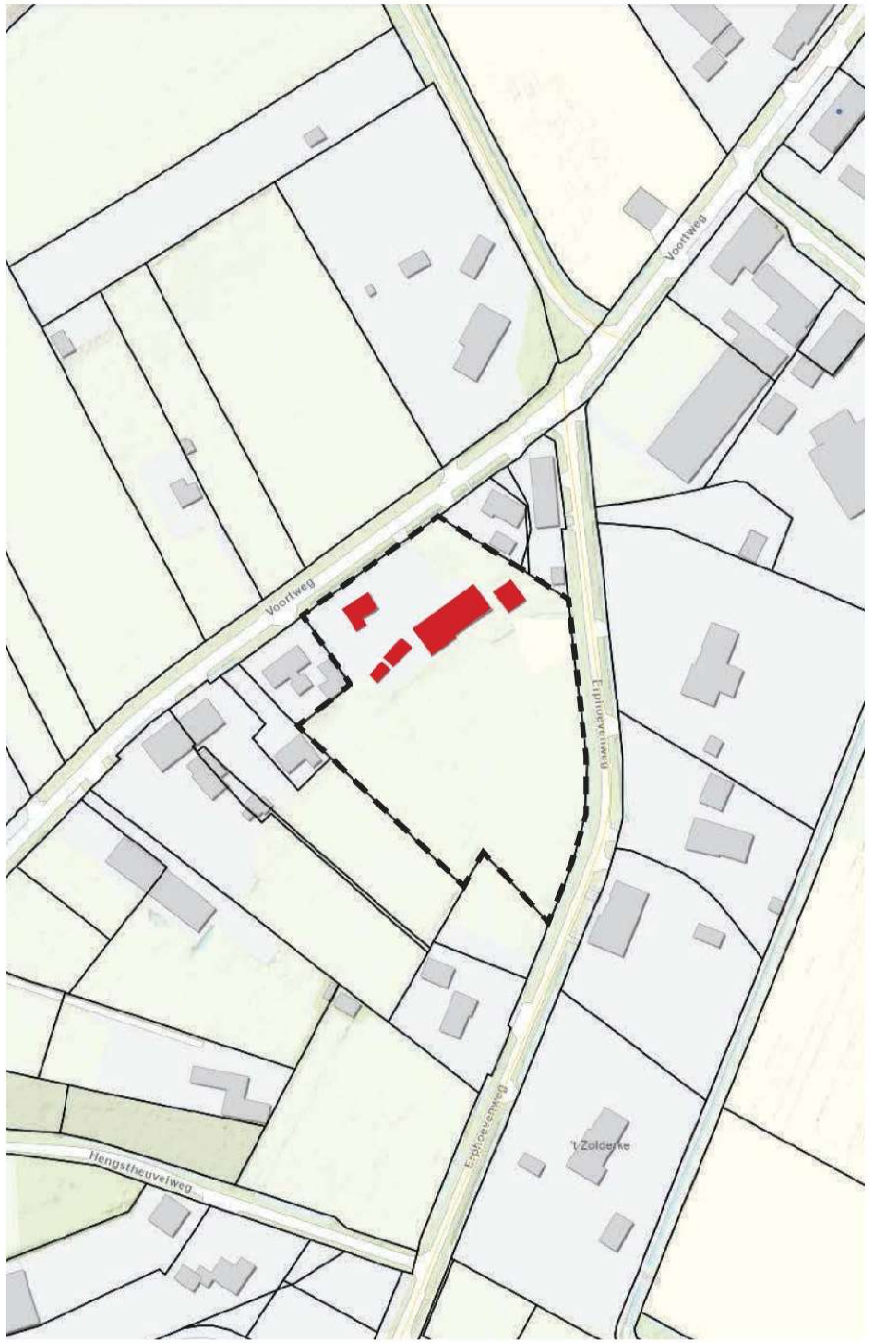
40 3.3. Interieur
40 3.3.1 Woonhuis
46 3.3.2 Stal en knechtenkamer
48 3.3.3 Schuur

50 4. Beschrijving bijgebouwen
50 4.1 Dwarsdeel-schuur
52 4.2 Kippenhok
54 4.3 Opfok-kooi
54 4.4 Veldschuur
56 4.5 Losse boedel

58 5. Waardestelling
58 5.1 Contextuele waardestelling
60 5.2 Interne waardestelling
60 5.2.1 Hoge monumentwaarde
61 5.2.2 Positieve monumentwaarde
61 5.2.3 Indifferente monumentwaarde

64 6. Aanbevelingen
64 6.1 Algemene aanbevelingen
64 6.2 Specifieke aanbevelingen

65 7. Literatuur- en bronnenoverzicht

Kadastrale kaart Voortweg 19 Uden. Kaartbank Provincie Noord-Brabant / Esri

1. Algemene gegevens

1.1. Objectgegevens

opdrachtnr.:	139
opname:	15-03-2022
uitgave	03-06-2022
uitvoering:	[redacted] (bouwhistoricus)
	[redacted]
	architectuur | bouwhistorie | restauratie
adres:	Wilhelminapark 54
	5041 ED Tilburg
telefoon:	[redacted]
e-mail:	info[redacted]
Object:	boerderij
adres:	Voortweg 19
	5406 VG Uden
X-Y Coördinaten:	-
Gebruik/beheer:	leegstaand
Kadastrale gem.:	Uden
Sectie:	R
Kadastraal obj.:	688
Monumentnr.:	cultuurhistorisch waardevol / beeldbepalend pand 66
opdrachtg.:	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
	[redacted]
adres:	Smallepad 5
	5811 MG Amersfoort
telefoon:	[redacted]0
e-mail:	[redacted]@cultureelerfgoed.nl
eigendom:	[redacted]
adres:	Hurk 101
	[redacted] Uden
telefoon:	-
e-mail:	[redacted]

Niets uit deze rapportage mag worden verveelvoudigd en / of openbaar gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van [redacted] Hiermee wordt verwezen naar het auteursrecht en copyright volgens de Nederlandse Wet.

1.2. Voorwoord

De wens om inzicht te krijgen in de geschiedenis en de monumentale waarden van de oude boerderij en haar erf is voor de Rijkdienst voor het Cultureel Erfgoed de aanleiding geweest voor de uitvoering van dit bouwhistorisch onderzoek. Het perceel en de gebouwen zijn in eigendom van [redacted] die het pand voor eigen bewoning en dat van zijn dochters gezin willen splitsen en herinrichten / verbouwen. Naast het inzicht in de historie kan de eigenaar dit document ook gebruiken als inspiratiebron voor de toekomstige aanpassingen.

Dit rapport van het bouwhistorisch onderzoek biedt inzicht in de aanwezigheid en die monumentale waarde op het detail van de afzonderlijke onderdelen. Daarbij is ook de 'speelruimte' voor de aanpassingen in beeld gekomen. Binnen de monumentale kaders kan het pand aangepast worden aan de persoonlijke eisen of nieuwe functies. De waardestelling in dit rapport is niet op de bouwtechnische toestand, eventuele gebruikersbelangen of financiële aspecten gebaseerd maar op de waarde die de onderdelen vanuit de bouwhistorie van dit pand vertegenwoordigen.

Voor het vertrouwen in de opdracht, de getoonde interesse in de bouwhistorie willen we onze opdrachtgever Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en met name de persoon [redacted] danken. Daarnaast danken we de hr. [redacted] en de eigenaar [redacted] voor het ontvangst en hun interesse in de historie van deze boerderij.

1.3. Inleiding

De bouwhistorische opname en dit rapport zijn uitgevoerd en opgezet op basis van de Richtlijnen Bouwhistorisch Onderzoek 2009. De diepgang van het onderzoek beperkt zich tot een bouwhistorische verkenning of 'quick-scan' van het hoofdgebouw. Het doel van het bouwhistorisch onderzoek is om inzicht te krijgen in de ontwikkelingsgeschiedenis van het monumentale of beeldbepalende gebouw en zijn omgeving. Door een beschrijving en een beschouwing van de afzonderlijke onderdelen in verhouding tot het geheel wordt er inzicht verkregen in de monumentale- en cultuurhistorische waarden. Dit rapport met waardestelling kan opgevat worden als inspiratie voor een herbestemming en kan daarnaast voor ruimtelijke procedures een toetsingskader bieden voor bouwkundige en visuele ingrepen. Het gebouw wordt achtereenvolgens op specifieke onderdelen, van groot naar klein, beschouwd. Daarna wordt kort de ontstaansgeschiedenis ervan beschreven. Vanuit die beschrijving volgt de waardestelling van de onderdelen. Voorafgaand aan het ontwerp voor eventuele nieuwe wijzigingen en/of toevoegingen aan het gebouw is een goede interpretatie van de gegevens van de waardestelling noodzakelijk. De teksten zijn daarvoor leidend. De waardestellingstekeningen zijn ter illustratie in dit rapport opgenomen en kunnen nimmer zonder de waardestellingsteksten geïnterpreteerd worden. De in het rapport opgenomen afbeeldingen en foto's zonder of met aanduiding 'JVL' zijn recent door auteur [redacted] architectuur | bouwhistorie | restauratie vervaardigd of op de locatie genomen. Daarnaast is er gebruik gemaakt van kadastrale kaarten, foto's en tekeningen die verkrijgbaar waren door middel van digitale archieven of door de opdrachtgever zijn aangeleverd. De bronaanduidingen zijn bij de afbeeldingen zelf vermeld.

1.4. Bescherming

Het pand Voortweg 19 te Uden is niet als gemeentelijk- of rijksmonument geregistreerd. De aanwijzingsprocedure van het potentiële monument is derhalve wel opgestart maar is hier niet tot een succesvol einde gekomen. Het gebouw is wel meegenomen in de welstandsnota, als 'cultuurhistorisch waardevol / beedbepalend pand' (nummer 66) in het 'Historisch bebouwingscluster' Hengstheuvel met 'ambitieniveau A'.

Zoals veel inmiddels monumentale panden in de provincie Noord-Brabant is het pand ook in het kader van het Monumenten Inventarisatie Project van Provincie Noord-Brabant meegenomen en gefotografeerd.[1]

Een 'redengevende omschrijving' dat de basis is voor een aanwijzing tot monument ontbreekt in dit document, een contextuele waardestelling is voorafgaand aan de interne waardestelling in dit document opgenomen.

1 MIP staat voor Monumenten Inventarisatie project. Deze inventarisatie is een landelijk Nederlands project dat tussen 1986 en 1995 werd uitgevoerd. Hierbij zijn de historische gebouwen/complexen die gebouwd zijn tussen 1850 en 1940 geïnventariseerd. AGRIWIKI

Uitsnede uit kaart behorende bij Welstandsnota 19-06-2013. Gemeente Uden

Voortweg 19 in 1989. BHIC / Provincie Noord-Brabant PNB001067903

Voortweg 19 in 1989. BHIC / Provincie Noord-Brabant PNB001067902

Voortweg 19 in 1989. BHIC / Provincie Noord-Brabant PNB001067897

2. Bouwgeschiedenis

2.1. Situatie en context

De boerderij is gepositioneerd aan de Voortweg ten noorden van de huidige woonkern van Uden. Een samenspel van oude landbouwwegen scharen we onder de naam Hengstheuvel. Het gehucht zien we op veel oude topografische en kadastrale kaarten terug. De boerderij ligt in een oud landbouwgebied dat ten noorden de Slabroekse heide (Maashorst), nu deels bos als buur heeft. In die regio ligt ook de breuk van Melle, onderdeel van de Peelrandbreuk. Hogere horsten en lagere slenken kenmerken het landschap maar zijn met het blote oog niet overal te zien. Onze locatie ligt op ca. 20 meter boven N.A.P., een laagte ten opzichte van het 5 meter hoger liggende deel iets verderop aan de noord-oostzijde richting Hultje.

Horsten en Slenken
Verschuivingen in de aardkorst kunnen op een aantal manieren zichtbaar zijn. In het geval van de Peelrandbreuk spreken we van een afschuivingsbreuk: door oprekking beweegt de aardkorst uit elkaar. Vervolgens breekt het gesteente en zakt het blok dat bovenop het breukvlak ligt langs dit vlak naar beneden. Bij een aantal evenwijdig lopende afschuivingen ontstaat een landschap met afwisselend hoger en lager gelegen delen: horsten en slenken. Het hoger gelegen deel noemen we een horst, het lager gelegen deel tussen twee breuklijnen in een slenk. Horsten en slenken kunnen zich over honderden kilometers uitstrekken. Het breukvlak zelf vormt een steile helling met een scherp afgetekende rand: een steilrand.[2]

De Breuk van Melle
Ten zuiden van de buurtschap Slabroek loopt de Breuk van Melle, die parallel loopt aan de Peelrandbreuk. Op de hoogtekaart van Slabroek is het hoogteverschil dat gepaard gaat met de breuk duidelijk te zien. Aan de noordkant van de breuk komt plaatselijk een strook wijstgrond voor. Aan de oostkant van Slabroek is de wijst zo intensief dat er de Kraaienloop ontspringt.
[redacted] *cultuurhistorie*

De naam Voortweg duidt waarschijnlijk op de route naar een doorwaadbare plaats in een rivier of beek. In deze zal de straat geleid hebben naar een natuurlijke laagte in het zuidoostelijke verloop van de Voortweg; mogelijk kan dat [redacted] onder uithalen Bedaf zijn.

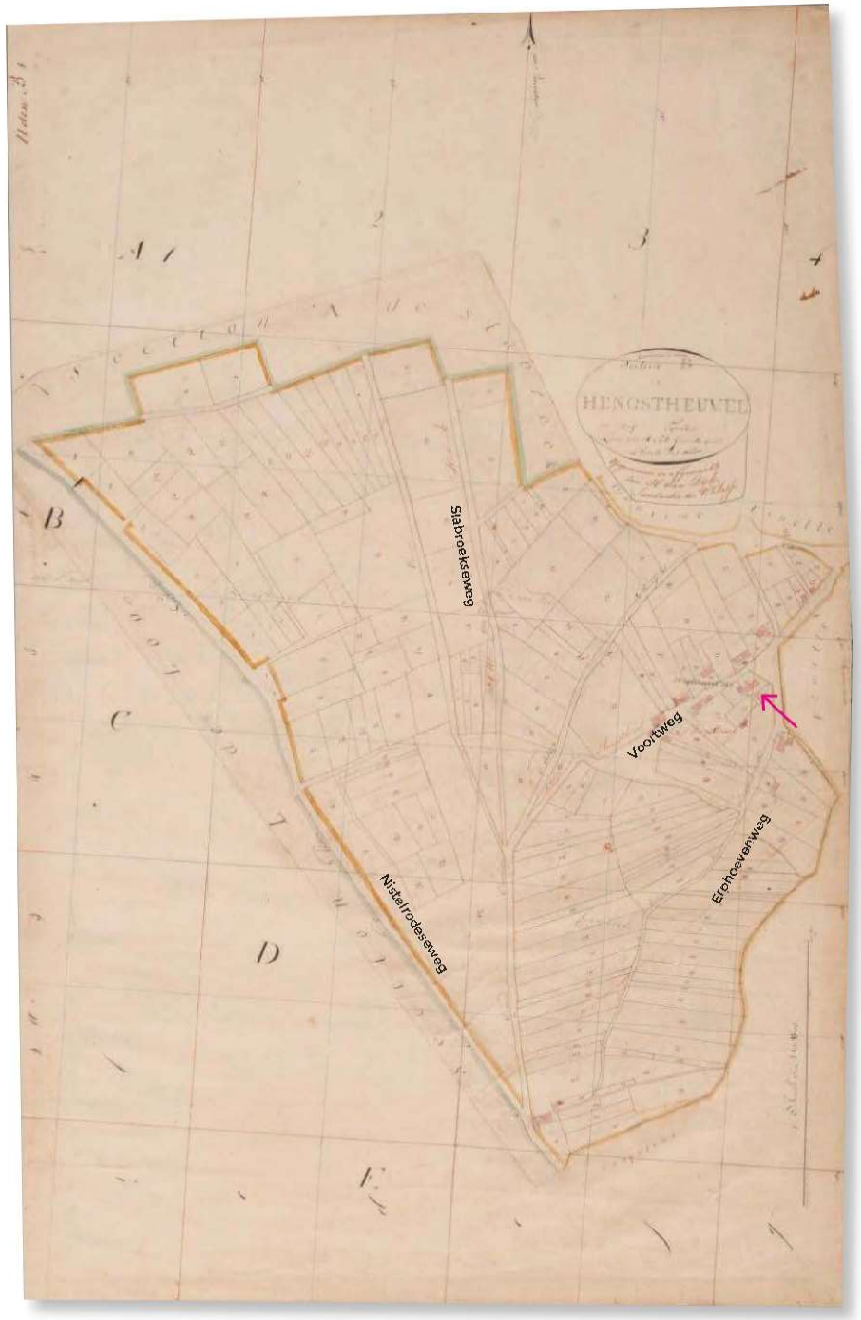
[redacted] *of Leigraaf is een beek in het oosten van Noord-Brabant.* [redacted] *is geen natuurlijke beek, maar was in oorsprong een vochtige laagte. Oude benamingen voor die laagte waren onder andere 'de Meer' of 'De Jeucke'. Na uitgraving werd de algemene benaming Leijgraaf, letterlijk geleide gegraven loop.*
Bron: Wikipedia

Aan de lagere zuidzijde van het gebied doorbreekt het Bernhove ziekenhuis op enigzins ongemakkelijke wijze de historische verbinding met het oude gehucht Bitswijk, nu een wijk van het dorp Uden. De noord-zuidroute van Uden naar Slaboek, een prehistorische weg is in een artikel van [redacted] uitgebreid beschreven.

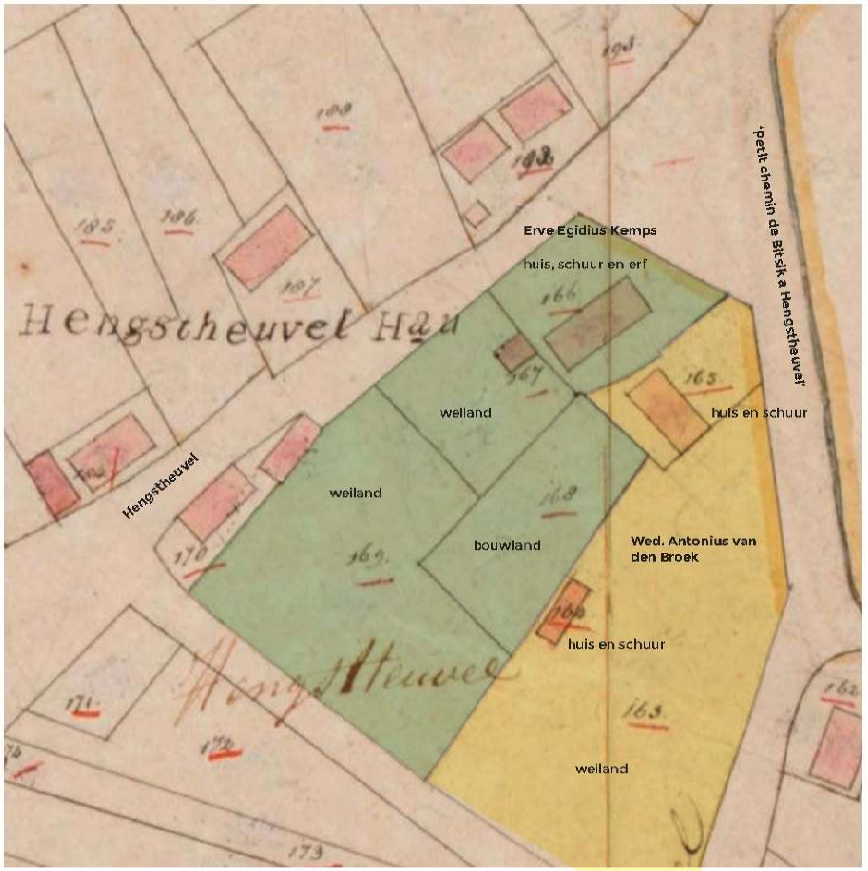
...De oude weg is de huidige Zevenbergseweg. Deze zandweg loopt in noordelijke richting langs het urnenveld op de voormalige Slabroekse Heide en verder langs andere grafheuvels naar de grote groep grafheuvels op Zevenbergen. De grafheuvelgroep op Zevenbergen ligt op de heel strategische "kop" van de Maashorst. De Vorstengraven van Oss maken er deel van uit. Gezien de vele prehistorische relicten en vondsten langs dit wegtracé mogen we ervan uitgaan dat de weg in de prehistorie al bestond. De weg moet in ieder geval al bestaan hebben toen de oudste ontginning van Slabroek tot stand kwam en dat is waarschijnlijk in de 12de eeuw....
[redacted] *cultuurhistorie*

Het gebied tussen onze boerderij en het Bernhove ziekenhuis wordt in gestaag tempo volgebouwd met forse woningen. Met name aan de Erphoevenweg waar ons perceel aan de zuidoost zijde aan grenst levert de nieuwe bebouwing een zwaar contrast met de gespaarde oude, maar reeds sterk verbouwde, boerderijen die allen een gelijke bouwkundige opbouw en oriëntatie kennen. Bijna alle woonhuisdelen van de hoeves zijn aan de zuidwestzijde gepositioneerd en de voormalige bedrijfsgedeelten aan de noord-oostzijde. Deze karakteristiek was lange tijd gemeengoed in dit gehucht. De samenkomst van de huidige Voortweg en Erphoevenweg was voorheen een gezamenlijke ruimte waar het perceel van Voortweg 19 aan gelegen was. Op het spievormige perceel is nu een oude woning geplaatst. Op oude kadastrale kaarten zien we dat de straten omstreeks 1882 versmald werden en de gronden werden verkocht aan omwonenden. Daarnaast zien we dat boerderijen in die periode sterk verbouwd of nieuw gebouwd werden.

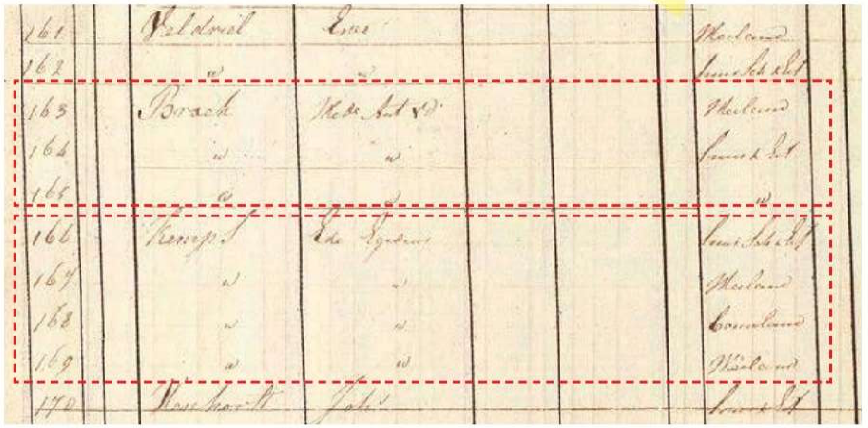
2 https://ontdekdemellebreuk.jimdofree.com/breuk-anatomie/wat-is-een-wijst/

Kadastrale minuut van Uden in de periode 1811-1832 (Uden kaart B-01) met de naamsaanduidingen van de huidige wegen. Kadaster / RCE MIN10155B01

Detail van de kadastrale minuut van de periode 1811-1832 Uden kaart B-01). In groen de eigendommen van de Erve Egidius Kemps, in geel die van Weduwe Antonius van den Broek. Kadaster / RCE MIN10155B01 detail

Details van pagina 5 uit de OAT (Oorspronkelijk Aanwijzende Tabel) behorende bij de oorspronkelijke kadastrale minuut van de periode 1811-1832. (Uden B-01). Kadaster / RCE

2.2. Gebruiksgeschiedenis / analyse van kadastrale gegevens en bevolkingsregisters

Het pand is zover bekend altijd als boerderij in gebruik geweest. Een deel van de voormalige bewoners kon door de nieuwe eigenaar [redacted] reeds opgesomd worden. De voormalige eigenaresse [redacted] (101), waarvan hij als mantelzorger de boerderij kocht, woonde nog tot 2017 samen met haar zuster op de boerderij. Hun moeder [redacted] verloor tijdens de Spaanse griep in 1918 drie kinderen en haar echtgenoot. Ze hertrouwde met [redacted], de vader van [redacted] (zijn enige kind). Hij had voor vijf jaren in mobilisatie gezeten en werd hier uiteindelijk boer.

In 1832 is de boerderij en i.i.g. de gronden aansluitend aan het huiserf in eigendom van de erve Egidius Kemps, de voorouders van [redacted] De naam [redacted] wordt vaak als [redacted] geschreven. Uit de archieven (overlijdens- en huwelijksakten) lijkt de naam [redacted] of [redacted] als paterniem de stamboom te vormen.
Zo vinden we de in 1696 gedoopte [redacted] (1730 getr. [redacted] en de in 1722 overleden [redacted] Niet zeker of dit directe voorvaderen van [redacted] betreffen.

Via de eerste kadastrale hulpkaart en bijbehorende kadastrale leggers komen we terecht bij e genaresse [redacted] (3-1-1842). Zij was schoondochter van timmerman [redacted] (23-03-1802) en [redacted] Hun zoon [redacted] (akkerbouwer) was met haar getrouwd. Zijn broer [redacted] (akkerbouwer) en zus [redacted] hadden in resp. 1863 en 1865 het ouderlijk huis (Hengstheuvel 85) verlaten. In 1870 komt [redacted] bij [redacted] wonen. Op 18 april van dat jaar was haar schoonvader [redacted] overleden en in maart van 1871 werd de eerste kleinzoon (van de 7 kleinkinderen) [redacted] geboren. Op 15 september 1876 wed hun vierde kind [redacted] geboren. De bewoning van het gezin [redacted] - [redacted] vanaf 1870 en de geboorte van hun kinderen tussen de jaren 1871 en 1880 geven voldoende aanleiding om te veronderstellen dat de boerderij in die periode kan zijn uitgebreid en vernieuwingen onderging. De initialen in ce gevelsteen A K (IH) duiden dan mogelijk op [redacted] of hun tweede kind [redacted] (1872) of zesde kind [redacted] (1880).

Bron: bevolkingsregister BHIC, Bron: boek, Deel: 1544, Periode: 1860-1880, Uden, archieftoegang 7652, inventarisnummer 1544, Bevolkingsregister H-K. aktenummer 6, folio 798

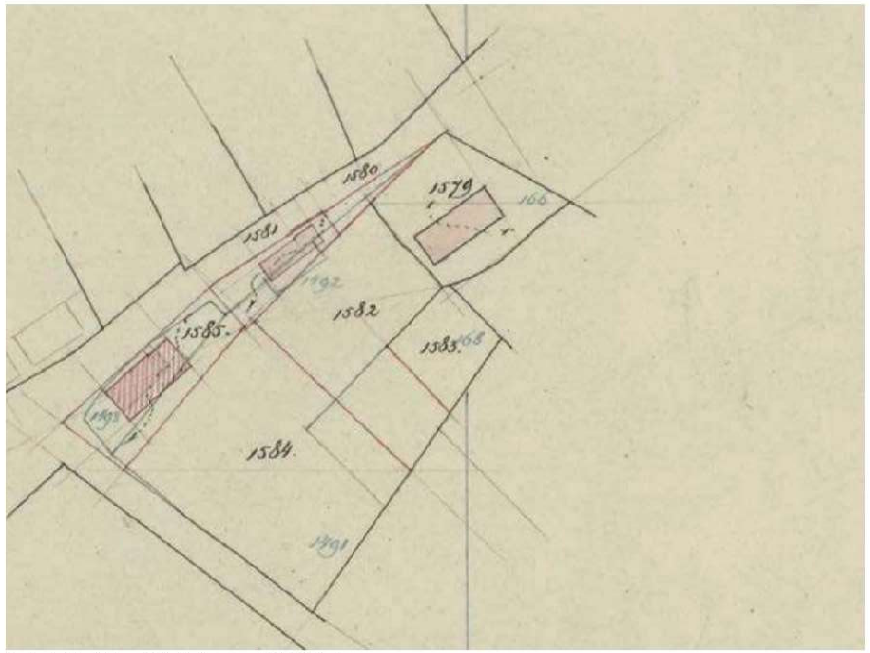
De kadastrale informatie die we aanvullend op de OAT en de kadastrale minuut plans uit de leggers, hulpkaarten, veldwerk kaarten en artikel 71 halen geeft verder inzicht in het ontstaan van veranderingen aan het erf en de gebouwen.

In leggerartikel 501, eigendom van Erve Egidius Kemps staat bij de percelen 166 t/m 169 de notitie 'stichting' dienstjaar 1876 (d.w.z. 1875) geschreven. Dat jaar zou de vernieuwing van delen van het woonhuis, bijvoorbeeld de voorgevel kunnen betekenen; dat de notitie in de regen van het weiland (perceel 167) staat werkt verwarrend. De regel waarnaar het perceel 'wordt overgebracht' maakt duidelijk dat het een nieuwe woning betrof die op een deel van het weiland aan de huidige Voortweg werd gebouwd. Dat huis is reeds verdwenen. Op de kaart van dj. 1883 zien we de contouren van dat huis en een nieuwe huis, dichter op de weg, ingetekend.
In de kadastrale legger 4957 zien we dat de percelen die in dienstjaar 1883 (d.w.z. 1882) door grenswijzigingen ontstaan (grote delen van de openbare weg worden toegevoegd) voor de helft in eigendom zijn van [redacted] Wed. [redacted] (landbouwer) en de kinderen [redacted], [redacted], [redacted] en de heren [redacted] en [redacted] elk 1/10 deel bezitten. In 1918 worden, waarschijnlijk door het overlijden van [redacted] aan de Spaanse griep, verkocht aan diverse partijen, waaronder [redacted] (zoon) en [redacted] (geb. [redacted] tweede echtgenoot en de kinderen [redacted], [redacted], [redacted], [redacted] en hun halfzuster [redacted][3]. Die gegevens vinden we in kadastrale legger 5571. Het gezin [redacted] vinden we ook in het bevolkingsregister uit de periode 1930-1938.[4]

De notitie in de legger 7751 'bijbouw en vereniging' dj. 1930 komt overeen met hulpkaart 287 waarin de verbreding (woongedeelte) en verlenging (schuur) van de boerderij en de samenvoeging van drie percelen ingetekend staat. Het perceelsnummer dat dan ontstaat blijft tot aan de ruilverkaveling in 1980 bestaan. Mogelijk dat toen de percelen aan de Erphoevenweg, die mogelijk ook in bezit van de familie waren toegevoegd zijn. Het is opvallend dat de grote dwarsdeelschuur enkel op de veldwerk kaart van dj. 1930 ingetekend is maar niet op de formele hulpkaart over werd genomen. Op veldwerkkaart 80 staat geschreven Sti. [redacted] (stichting schuren) 'van geen belang' is. Het is niet duidelijk of dat de reeds bestaande dwarsdeelschuur betreft of de mogelijk al bestaande kippenhokken die niet zijn ingetekend. De notitie 'oude bijbouwen' lijkt erop te duiden dat de in 1929 ingetekende uitbreidingen eerder dan dat jaar reeds gebouwd waren. De trouw datum van [redacted] met haar tweede echtgenoot op 1 augustus 1929 komt althans sterk overeen met de wijzigingen aan de boerderij. Mogelijk betreft dit een schrijffout en moeten we op de gezinskaart 529a, het jaar 1919 lezen. Naast het ontbreken van alle bijgebouwen ontbreken ook de afhang en de inspringende deeldeuren op de kadaster-kaarten.

3 geb. 7-11-1920, Geboorteregister Uden 1920, archiefnummer 500, inventarisnummer 3210, aktenummer 192, Gemeente: Uden, Periode: 1920

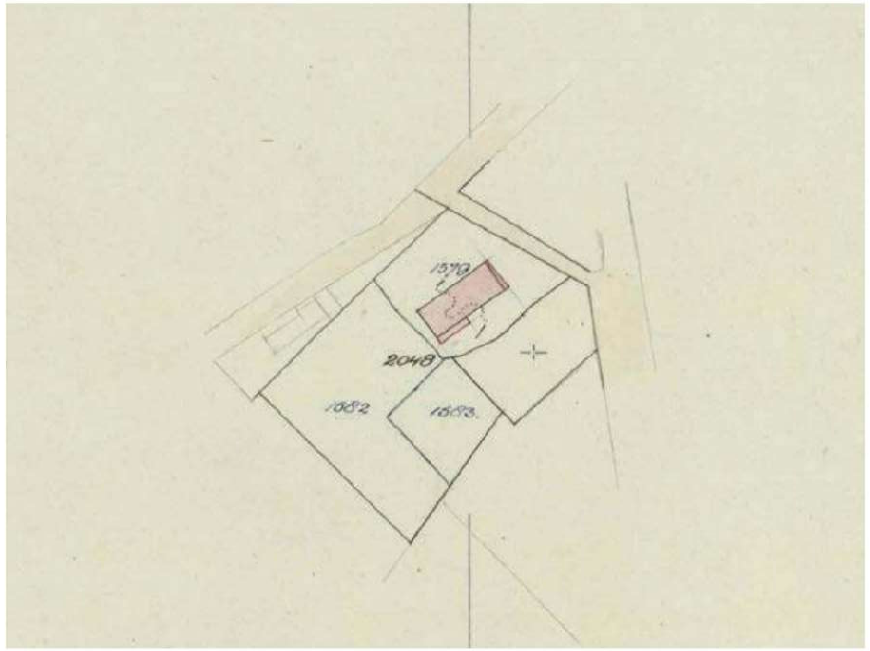
4 Gezinskaarten, archiefnummer 7652, inventarisnummer 1587, blad 1236, aktenummer 7, Gemeente: Uden, Periode: 1930-1938

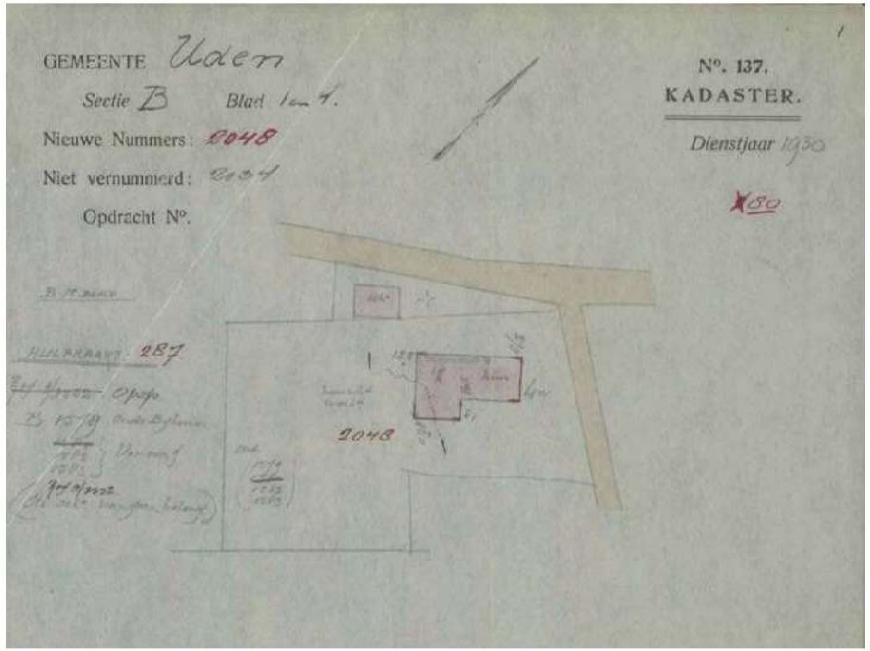
Kadastrale hulpkaart 131 uit dienstjaar 1863. Kadaster

Kadastrale minuut in combinatie met luchtfoto van huidige situatie.

Kadastrale hulpkaart 267 uit dienstjaar 1930. Kadaster

Detail van veldwerkkaart (15-03-1929) met inmeetgegevens en notitie: 'Oude Bijbouwen. Kadaster

2.3. Bouwgeschiedenis

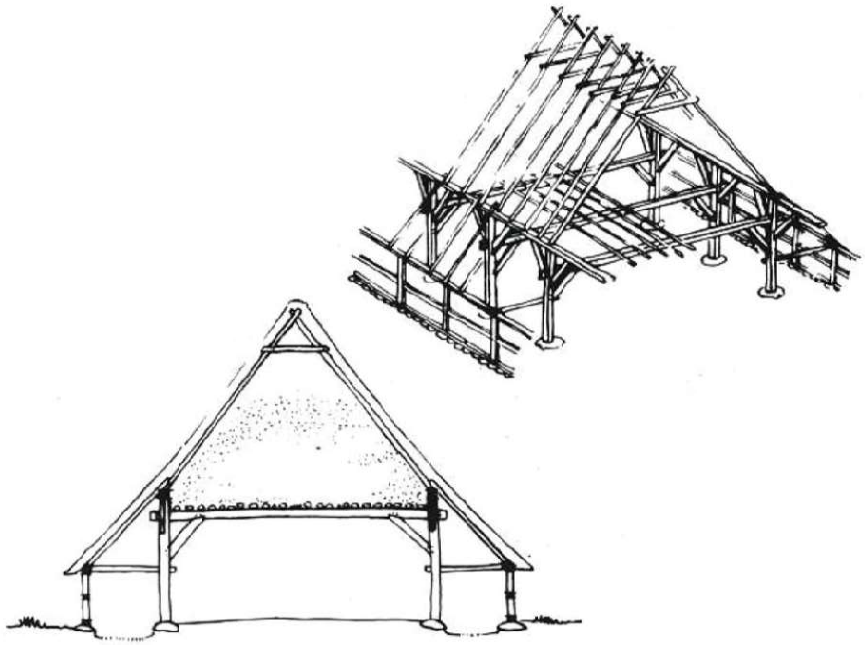
Door de beschouwing van de huidige boerderij, het aflezen van bouwsporen en en analyseren van archiefgegevens zoals foto's, tekeningen en kadastrale kaarten kunnen we een paar bouwfaseringen onderscheiden.

2.3.1 Bouw hallenhuis

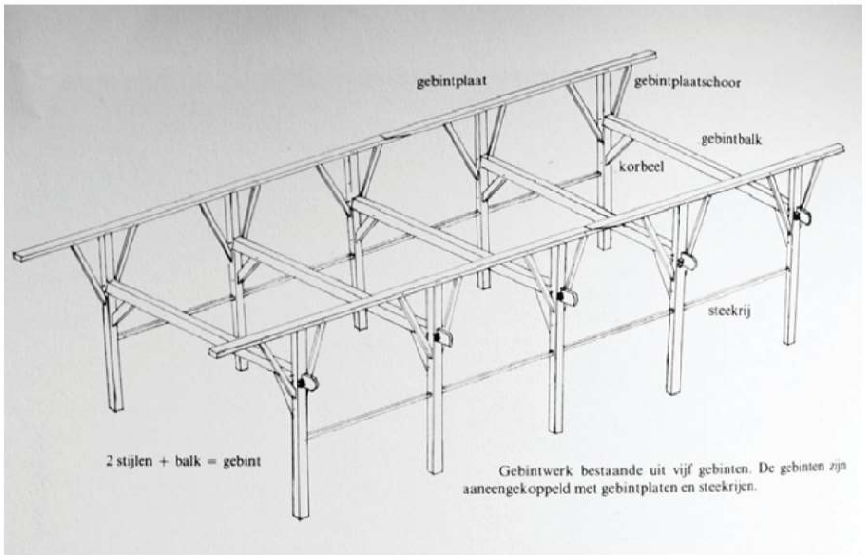
De oudste of eerste bouwfase betreft de bouw van een middelgroot hallenhuis. De basis daarvoor is een eiken houtskelet met ankerbalkgebinten, waarschijnlijk driebeukig, de kapconstructie was een 'zuivere' sporenkap zonder 'hulpspanten'. De gebinten zijn in het werkgedeelte versterkt met koppel-balken die ook gediend kunnen hebben om vee, waarschijnlijk in de zijbeuken gestald, vast te zetten. Als onze hypothese klopt telt het houtskelet vijf gebintvakken waarvan het woongedeelte zich concentreerde aan de zuid-westzijde. Omdat er geen telmerken-systeem en verdere versiering (vaak aangebracht op de centrale ankerbalk van het woongedeelte aangebracht) is aangetroffen en de reconstructie van het houtskelet een vrij algemene vorm heeft dat een lange doorlooptijd had kunnen we met weinig zekerheid een exacte bouwtijd noemen. De plaats van de huidige haard was waarschijnlijk toen ook al de stookplaats, gezien de aangetroffen beroeting op de oudste eiken daksporen een open vuur op een stookvloer. Mogelijk waren afgescheiden kamers in de zijbeuken aanwezig en kwam het licht door de kopgevel naar binnen. Het langsverband gan het houtskelet stak aan de noord-oostzijde over het laatste gebint heen. Samen met andere bouwsporen nemen we aan dat het dakschild op de kop tot laag bij de grond kwam. Het dakschild aan de andere korte zijde had een beperkt overstek en de stijlen van het gebint dat de basis voor de voorgevel was (stramien 2) had geen windschoren. Verder kunnen we van het gebouw in deze fase nu niets meer zeggen over een exacte indeling of uiterlijk.

2.3.2 Verstening

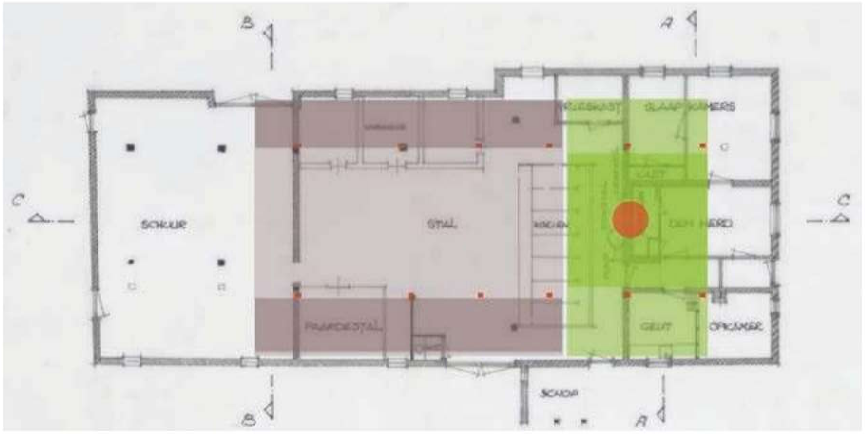
De onderdelen van de boerderij die we niet aan latere bouwfases kunnen koppelen zijn maken mogelijk deel uit van de eerste versteningen van de boerderij die voorheen voornamelijk uit hout en leem moet hebben bestaan. De meest zichtbare onderdelen die daar deel vanuit maken zijn de kelder. De kelderwanden en kelderdek maken deel uit van een vroege verlenging van het woonhuis. Het is niet te zeggen of het gekalkte afweerkruis boven het kelderlicht al in deze periode werd aangebracht. Ook kan de boerderij in deze fase aan het bedrijfsgedeelte verlengd zijn, de baksteen scheidingsmuren, met kaarsnissen, tussen woning, stal en schuur definieerden de nieuwe vaste indeling van het gebouw. De grote stal zal ruimte hebben geboden aan

Doorsnede van hallenhuis met potstal in de zijbeuken en hooiberging opde schelft. .

Schematische opbouw van houtskelet van hallenhuis met koppelbalken tussen de gebintstijlen, hier 'steekrij' genoemd.

Ordening / hoofdopzet van de boerderij in resp. de perioden pré 1830, 1830 en 1880 getekend over de huidige plategrond. In groen de woonruimtes rood de haard en gebintstijlen, bruin de stal/potstal en de 'deel' en tasruimtes in geel.

Voortweg 19 in 1989. BHIC / Provincie Noord-Brabant PNB001067898

Voortweg 19 in 1989. BHIC / Provincie Noord-Brabant PNB001067899

een steeds groter wordende potstal. Mogelijk is in deze bouwfase ook de haard reeds geplaatst. Resten van een houtverbinding aan de haardbalk toont aan dat de haard ook wat eerder geplaatst kan zijn, in een bouwtijd waarbij het woongedeelte nog niet of weinig versteend was. De langgestrekte vorm van het gebouw, nog zonder de knik in de zuid-oostgevel, zien we nog op de eerste kadastrale kaart van 1832.

2.3.3 Modernisering

In een volgende bouwfase zal de boerderij vooral gemoderniseerd worden. De uitbreiding aan de zuid-oosthoek (een meter breder dan in de huidige staat) omstreeks 1880 maakte een gewijzigde indeling met extra woonkamer mogelijk. De kadasterkaart van dienstjaar 1883 maakt nog geen melding van de verbreding van de boerderij waardoor deze uitbreiding ook in de jaren kort na 1882 plaats kan hebben gevonden. De bestaande toestand van het woongedeelte in die periode is op de vergunningstekening van 1947 ingetekend. We zien dat er naast de 'herd' al een forse huiskamer met twee bedsteden aanwezig is. De plaatsing voor de bedsteden tegen de buitenmuur is niet heel logisch leverde een blinde zijgevel op. In lijn van de haard was een bakoven aanwezig en op de plaats van de huidige slaapkamer was al een berg- of slaapkamer. Omdat de toekomstige slaapkamer dieper de stal in bedacht was nemen we aan dat de knechtenkamer ook bij de verbouwingen in de volgende bouwfase aangebracht is.
Met de vernieuwing van de voorgevel kreeg de boerderij destijds een eigentijds uiterlijk. Volgens de kadastrale gegevens voltrok deze uitbreiding samen met een kleine uitbreiding van het schuurgedeelte, waarbij de noord-oostgevel ontstond in 1929. De veldweekkaart die bij de kaart hoort vermeld 'oude bijbouwen' waardoor we vermoeden dat men de boerderij decennia eerder heeft uitbreid.
Bij de moderniseringen hoorde ook de ingrijpende aanpassing van de hoofd-draagconstructie waarbij met forse lange balken de overspanningen boven de potstal vergroot werden. Bij de uitbreidingen en vernieuwingen hoorde waarschijnlijk ook het aanbrengen van een nieuwe dakconstructie waarbij de dakvlakken strakgetrokken werden en een groter opslagvolume voor hooi ontstond.

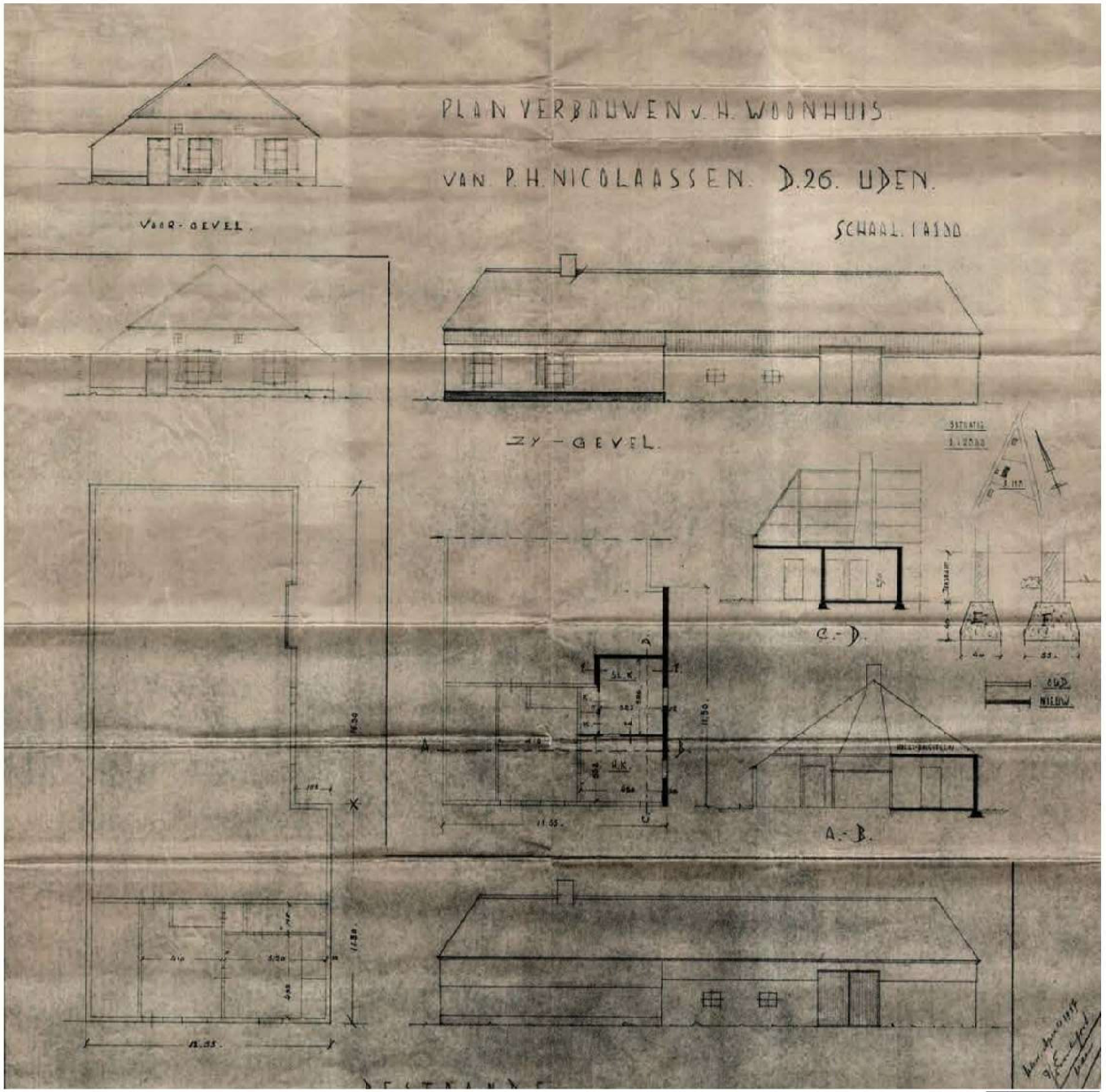
2.3.4 Aanpassing en herstel oorlogsschade

De volgende interne visuele aanpassingen aan het gebouw dateren we in de jaren '30 van de vorige eeuw. Door diverse aangetroffen materialen, zoals tegelwerk, kunnen we die fase dateren. Na de geleden schade in de tweede wereldoorlog werden delen van het huis hersteld. De meest zichtbare delen zijn de nieuwste delen van de langsgevels die in 1947, gewijzigd van het origineel herbouwd zijn. Intern zal men van de gelegenheid gebruik hebben gemaakt om de woning- en stalinrichting te vernieuwen. Op de bewaarde vergunningstekening zien we dat het plan voor het maken van een slaapkamer met inbouwkasten en een nieuwe huiskamer gewijzigd is uitgevoerd (zonder holle bouwsteen-vloeren en afwijkende indeling). De aanwezigheid van ouderwetsere tegelvloeren, hergebruikte betimmering en oude paneeldeuren in de nieuwe kamers doen vermoeden dat het budget voor de verbouwing niet toereikend was voor de geplande ingrepen.

De huidige stalinrichting, de grupstal voor koeien en varkenshokken zijn in deze bouwfase aangebracht. De vergunningstekening van 1947 geeft enkel prijs dat de potstaldeur in de zuid-westgevel al eerder was gedicht (er is geen verdere stalindeling weergegeven). Ook de jongste delen van het woonhuis-interieur, die het huidige karakter bepalen, koppelen we aan deze verbouwing of in een korte periode erna. We noemen daarbij het aangebrachte entree-halletje, gangetje naar de stal, aftimmering van de haard, de vlakke binnendeuren en de afwerking van de wanden en de voordeur.

2.3.5 Onderhoud

De laatste decennia van de vorige eeuw tot nu is de boerderij zonder grote wijzigingen de tijd doorgekomen en was modernisering geen reden meer voor aanpassingen. Vensters en deuren werden doelmatig, sober en naar oud voorbeeld vernieuwd. Lichte wijzigingen van onderdelen maken dat het uiterlijk van de boerderij toch veranderde (de origine e onderdelen werden zoals gebruikelijk opgeslagen). Voor een waterdicht dak is relatief recent het riet bedekt met stalen dakplaten.

Vergunningstekening van de verbouwing van het woonhuis in 1947 i.o.v. Peter Henricus Nicolaassen. Bron: [redacted]

3. Beschrijving

De beschrijving van het erf en de gebouwen geschied als volgt. Allereerst wordt beknopt de situatie / het erf beschreven. Het hoofdgebouw, hierna te noemen 'de boerderij' en de bijgebouwen zullen afzonderlijk in alinea's beschreven worden. Het exterieur, de massa / hoofdvorm en gevels zullen gevolgd worden door het interieur. Voor de beschrijving van het interieur van het hoofdgebouw volgen we een logische route beginnend bij de voordeur, doorheen het woonhuis, stal en schuur.

3.1. Situatie, erf

Waar bij moderne erfinrichtingen in de directe omgeving poorten en hagen het privédomein duiden zijn bij het perceel van boerderij Voortweg 19 de doorzichten richting de landbouwgronden nog open gebleven. De boerderij is zo letterlijk aan het landschap gehecht. Er zijn op het erf geen elementen aanwezig die niet in verband te brengen zijn met het agrarische leven dat tot voorkomt nog hier zeer zuiver en uit gewoonte gevolgd werd. De indruk wordt gewekt dat het leven hier in de jaren '50 van de vorige eeuw, vlak nadat de laatste moderniseringsslag had plaatsgevonden, is blijven stilstaan.

Zicht op erf vanuit zuidwest.

Zicht op erf vanuit noodwest.

Het buurpand, links op de foto, staat op de oude route / kruising van wegen.

Zicht varuit noordoost

Zicht op het erf vanaf de Erphoevenweg.

De boerderij, het hoofdgebouw staat evenwijdig aan en op een aanzienlijke afstand van het tracé van de Voortweg. De tussenruimte is het laatst als klein stuk bouwland en voormalige moestuin in gebruik geweest, tegen de boerderij aan is een flinke betonnen mestvaalt geplaatst. Een lange oprit leidt naar het midden van de langsgevel en buigt af naar de zone voor het woongedeelte. De overige gebouwen zijn, behoudens de in de noord-oosthoek geplaatste veldschuur op het woongedeelte georiënteerd. Het grondoppervlak van het erf bestaat voornamelijk uit gras, zand, granulaat en Voor de voorgevel (met zuid-west oriëntatie) staan twee oude lindebomen, de looproute naar het eerste kippenhok, dat ook een ruimte voor de wasketel heeft, is van eenvoudige betonverharding voorzien, zo ook rondom de buitengevels (de spatzone) van de boerderij. Tussen twee oorspronkelijk bloementuinen (de zuidelijke is nu als kippenren in gebruik) zijn twee kippenhokken geplaatst. Aan de noordzijde van het grootste zijn een waterput en een regenput aanwezig. Achter de zuidelijke bloementuin zijn waslijnen aan palen opgehangen, achter de noordelijke is een oude boomgaard aanwezig. Al deze onderdelen zijn door hagen of hekwerk van paaltjes met ijzerdraad omgeven. Tussen het huiserf en de straat staat een middelgrote dwarsdeel-schuur, de gevelopeningen en een kleine 'afhangt' zijn aan de erfzijde, de straatzijde is blind. Tussen het huiserf en de Erphoevenweg is de grond als omheind weiland in gebruik. Een inrit leid vanaf de Erphoevenweg naar de veldschuur en de strook grond aan de zuid-oostzijde van de boerderij waar voorheen naast de hoge 'deeldeuren' ook een potstaldeur in opgenomen was. Deze inrit ligt feitelijk nog op de plaats waar het perceel vroeger aan het openbare gebied grensde, de open ruimte is nu nog steeds te herkennen en ook op de situatiekaart van de SHBO (Stichting Historisch Boerderij Onderzoek) uit 1976 aangeduid. Vermoedelijk gebruikte men als daarvoor een oude kadastrale kaart. De dwarsdeel-schuur uit de jaren 1920 is namelijk niet ingetekend maar wel een oudere voorganger die we als nieuwbouw in 1882 op een kadastrale hulpkaart tegenkomen.

Zicht vanuit zuidoost.

Ruimte tussen de bijgebouwen en doorzicht over het veld.

Ruimte tussen de bijgebouwen en de woning.

Waterput en regenwaterput tegen kippenhok.

Waslijnen.

Boomgaard.

3.2 Exterieur

3.2.1 Bouwmassa

De boerderij is een lang-gestrekt volume van één bouwlaag onder een flauw hellend en afgewolfd zadeldak. Aan de zuid-westgevel is tweevijfde van het volume breder gebouwd en zijn de schuurdeuren ter plaatse van de 'deel' dieper in het volume geplaatst. Het dakdeel boven die deuren is hoger aangebracht. Tegen de noord-westgevel is een klein afdak onder lessenaarsdak aangebouwd. Het dak is aan de onderzijde met blauw-gesmoorde dakpannen gedekt, de bovenste delen zijn met riet gedekt. Over het riet heen zijn gecoat stalen dakplaten met dakpan-motief geplaatst. De baksteen schoorsteen markeert de plaats van de haard in de woning. Zowel in de dakpannen en in het riet zijn dakvensters en lichtdoorlatende platen aangebracht. De lichte ophoging van het dak boven de staldeuren in de noord-westgevel ziet er in het huidige gevelbeeld enigszins onzinnig uit. De ophoging kan een overblijfsel zijn van de fase waarin de belendende delen van de langsgevel nog lager waren.

3.2.2 Gevels

We beschrijven de boerderij vanuit het zuid-westen, het woonhuis, langs de straatgevel, de korte noord-oostgevel en de lange oostgevel. De algemene indruk die we krijgen is dat lang-gestrekte vorm en de gemêleerde gevels door voortdurende vernieuwing en vergroting zijn ontstaan. Doordat zowel de deeldeuren en de korte voorgevel moeilijk vanaf de straat zichtbaar zijn oogt het pand enigszins gesloten, eenmaal op het erf blijkt de voorgevel een uiterst vriendelijke indruk achter te laten. De deeldeuren in de oostgevel maken uiteindelijk dat we in deze boerderij alle kenmerken van een Brabantse boerderij waar woonhuis, stal en schuur zich onder één dak verenigen, herkennen. Typerend voor dit pand is de toepassing van grove cementsteen in verschillende verwerkingen. Bijzonder is de aanwezigheid van een gekalkt afweerkruis boven het keldervenster.

De voorgevel is feitelijk op de zuid-west zijde georiënteerd de brede gevel is laag en gedrukt. De gevel is in een roodbruine baksteen als steens-muur in kruisverband gemetseld, de onderste lagen zijn door een gecementeerde smetplint aan het zicht onttrokken. Onder de muurplaat vinden we enkele herstellingen in een grove en 'gerode' cementsteen die we ook in andere delen en de overige gebouwen tegenkomen. Onder de dakvoet zijn, vlak boven het niveau van de zoldervloer twee kleine vensters met voertuig draairamen aanwezig. Op die plaats waren waarschijnlijk oorspronkelijk enkel luiken aanwezig. Braaksporen aan de linker zijde van het rechtse venstertje doen ons vermoeden dat die later is vergroot of bijgemaakt. Het zou kunnen zijn dat de gevel een subtiele bouwfasering verhuld. In een voorgaande fase

Detail van waterput en schoorsteen van het wasfornuis in het kippenhok.

Voor- of zuidwestgevel.

Detail van voor- of zuidwestgevel.

Mariabeeld onder tegeldakje in voorgevel.

Herstellingen onder de muurplaat met gerode cementsteen.

Inscriptie AK IH in baksteen.

Detail van voor- of zuidwestgevel, in geel 'braaksporen'.

zou deze gevel meer symmetrisch kunnen zijn geweest en later door de verbreding van het woonhuis zijn aangepast. Centraal in de gevel is het grootste zesruits venster met luiken aanwezig, dat aan de linker zijde wordt geflankeerd door de voordeur onder bovenlicht en aan de rechter zijde door een tweede zesruits venster. Het metselwerk aan de rechter zijde van de voordeur toont sporen die door het inbrengen van een nieuwe opening of het verbreden of versmallen van een oudere ontstaan. In één baksteen zijn de initialen AKH ingekrast. In de H lijkt een hoofdletter i verwerkt. We hebben het vermoeden dat de letters A K [redacted] duiden op de initiatiefnemer van de bouw van de gevel of een familielid daarvan, gezien de verwachtte bouwperiode omstreeks 1870-1880 kunnen we denken aan [redacted] vrouw [redacted], hun tweede kind [redacted] (1872) of zesde kind [redacted] (1880) en IH het Christelijke monogram (Christogram) betreft dat zoals IHS de eerste (drie) letters van Jesus aanduid.[5] De ongelijke ruitverhouding van de vensters zijn resultaat van het vernieuwen van de vensters. De drie laatstgenoemde gevelopeningen zijn aan de bovenzijde voorzien van een hanekamstrek, de vensters hebben een stenen dorpel waaronder een gemetselde rollaag. Geheel links in de gevel is een klein vierruits opkamervenster onder en boven een rollaag aanwezig. Nagenoeg alle hiervoor beschreven vensters en deur zijn replica's van de oorspronkelijke die door meerdere detailafwijkingen daarvan verschillen. Op enkele archieffoto's zien we de oudere situatie. Tussen het opkamervenster en de voordeur is een keramisch reliëf van een Mariabeeldje aangebracht. De voorstelling die behoort bij de verering van Maria in Uden, Onze Lieve Vrouw Ter Linde. Boven en onder het reliëf zijn als dakje en voetplaat keramische tegels aangebracht. De tegels zijn afgerond en daarom herkennen we ze als de zelfde tegels die ook in de schouwpartij omstreeks de jaren '30 van de vorige eeuw zijn aangebracht. De 'schouderstukken' die kenmerkend zijn voor de negentiende-eeuwse periode hebben door ophoging van de lange straat-of westgevel en de herbouw van de oostgevel aan kracht ingeboet.

De lange straatgevel is op de noord-oostzijde georiënteerd. Vanuit de plaatsing van de huidige inrit kunnen we deze gevel al snel als de meest kenmerkende gevel beschouwen waar we naast de staldeuren ook de schuurdeuren verwachten. Door het ontbreken daarvan voldoet dit beeld niet aan het meest voorkomende beeld dat we in het algemeen hebben en moeten we die gedachte opzij zetten. In het hele gevelbeeld valt een tweedeling op, oudere en diverse gevels aan de rechter zijde en een in één fase (hoogstwaarschijnlijk 1946) gebouwde gevel die de linker helft beslaat. Die nieuwere gevel kenmerkt zich door een grovere verwerking van de bakstenen in kruisverband en drie van elkaar afwijkende, waarschijnlijk hergebruikte, stalen stalvensters. De helft van de gevel aan de rechter zijde van de recent vernieuwde staldeuren (waarin de oude ramen binnenste buiten zijn

5 De nieuwe eigenaar [redacted] deelde mede dat [redacted] vertelde dat de voorgevel in 1879 vernieuwd was.

A°hang aan straatgevel.

Rechterdeel van straatgevel.

Linkerdeel van straatgevel.

Middendeel van straatgevel.

hergebruikt) bestaat uit metselwerk dat uit twee perioden dateert en daarnaast nog eens opgehoogd is met relatief recent metselwerk in halfsteens-verband. De geveldelen waarachter de opkamer, kelder en 'geut' (spoelkeuken) bestaan is het ouds, het metselwerk bestaat uit roodoranje baksteen in kalkmortel zonder duidelijk metse verband. De cementvoegen zijn later aangebracht. Aan de rechter hoek is te zien dat de latere voorgevel ingetand is. Het liggende 8-ruits venster is vermoedelijk in de jaren '80 vernieuwd. Het zware plaatanker (in het kelderdek verbonden aan een trekstaaf met wartel) is niet heel oud en in technische zin essentieel om de spatkrachten tegen te gaan. In de gecementeerde plint is een keldervenster opgenomen. Boven dat kleine venstertje zijn de restanten van een gekalkt afweerkruis zichtbaar. Resten lichtblauwe en witte kalk vormen een kruis op een basement dat mogelijk als calvarieberg te beschouwen is. Boven het kruis is een halfronde afdekking te zien. Een dergelijk kruis dat in Katholieke streken diende voor bescherming tegen onheil en om het vrijwaren van zuivel (vandaar de positionering boven het keldervenster) tegen bederving, zal ooit gemeengoed zijn geweest maar is nu uiterst zeldzaam. In het archief vinden we een verdwenen voorbeeld uit de directe omgeving, Coppensdijk 18 in Vinkel (waarvan de voorgevel opvallend veel vergelijking vertoonde met Voortweg 19), en we kennen twee andere verdwenen voorbeelden vinden we in boerderij Zelt 10 in Moergestel waar tot voor de restauratie in de jaren '80 drie afweerkruizen aangebracht waren, een vergelijkbaar voorbeeld in het verdwenen pand Bevelsesteenweg 47 in Nijlen (B) en een nog bestaand voorbeeld op het Kranenbreukerhuis in Tegelen. Op de foto's uit 1989 zien we dat er nog een tweede klein kruis boven het kelderlicht was aangebracht. De deur die uitgeeft op de voorstal rijkt tot aan de dakvoet scheid het hiervoor beschreven metselwerk van ouder werk uit omstreeks 1900 dat eveneens verhoogd is (intern bestaan de oude en nieuwe dakconstructie naast elkaar). Dat metselwerk is rood-paars van kleur en met witte kalkmortel in kruisverband gemetseld. Tegen dit geveldeel is uit eenvoudige balken een 'afhang' gemaakt. De dakliggers van het dak zijn met kleine schoortjes aan de hoekstijlen bevestigd. De linker zijde van het afdak is met horizontale planken gedicht.

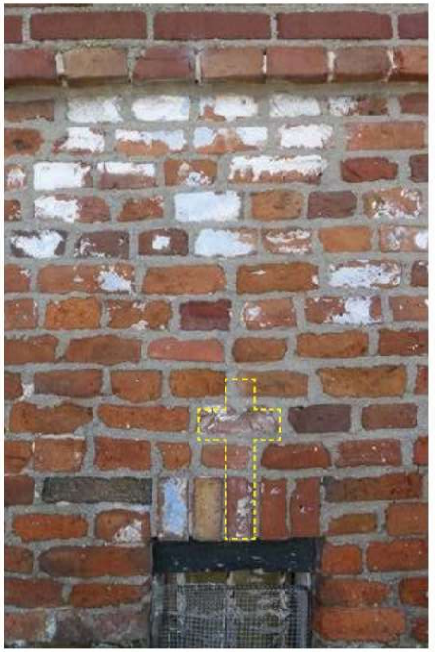
De noord-oost gerichte kopgevel word gekenmerkt door de toepassing van een onnauwkeurig kruis- of staand-verband waarbij de koppenlagen in grove grijze cementsteen zijn uitgevoerd. Het bovenste deel van de gevel is in een latere bouwfase opgehoogd (deze actie is ook aan het langsverband van het houtskelet te zien). Dat geveldeel is in een onnauwkeurig kruisverband uitgevoerd waardoor het plaatselijk als staand-verband doorgaat. De nieuwere straatgevel is op de rechtervoet ingetand. In de gevel is aan de rechterzijde een hoge loopdeur aanwezig. De deur heeft een beschot van g-g-delen; aan de binnenzijde zullen we zien dat de deur een eerder geschiedenis kent als paneeldeur van een voorname woning. Een tweede kleine deur aan de linkerzijde deed dienst als staldeuren, erboven dekt een

Gekalkt afweerkruis op boerderij Coppensdijk 18 te Vinkel in 1987. BHIC / Provincie Noord-Brabant PNB001044752

Gekalkt afweerkruis op boerderij Coppensdijk 18 te Vinkel in 1987. BHIC / Provincie Noord-Brabant PNB001044751_detail

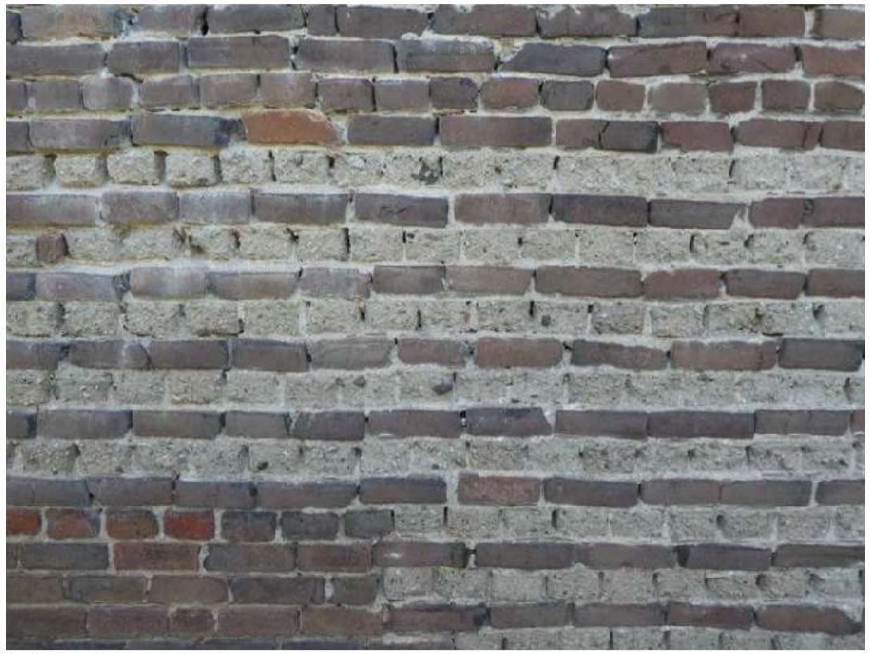
Gekalkt afweerkruis boven kelderlicht. In geel het tweede kruisje dat nog op foto's uit 1989 te zien was.

Detail van gekalkt afweerkruis boven kelderlicht.

Linker zij- of noord-oostgevel.

Detail van metselwerk in zijgevel.

Noord-oosthoek.

Noord-oosthoek, detail.

glasplaat een ingehakte opening af. De flinke scheur op de linker hoek is meermaals dichtgesmeerd waardoor niet meer goed te achterhalen is of dit een intanding betreft tussen twee ongelijkzijdig gebouwde gevels of de hele hoek gelijktijdig is gebouwd.

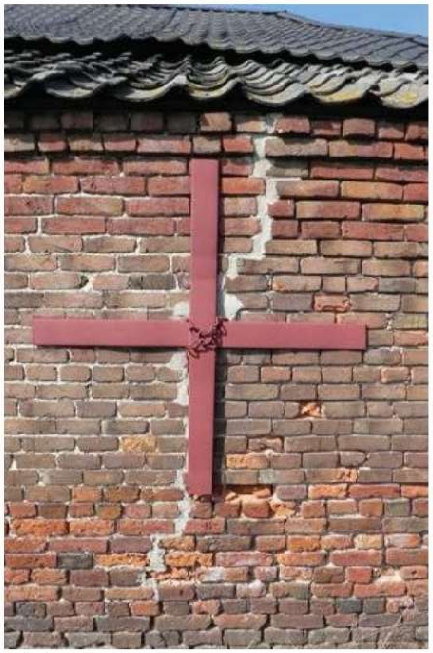
De zuid-oostgevel bestaat zoals de andere langsgevel uit twee delen die hier door een sprong in de gevel meer onderscheiden zijn. De gemetselde gevels zijn divers van karakter. Het nieuwste deel dat in 1946 na oorlogsschade is herbouwd bestaat uit een in kruisverband gemetselde muur met gecementeerde plint. Aan de bovenzijde is een rollaag aangebracht die licht voor het gevelvlak steekt. De uitvoering van het metselwerk komt overeen met de in de zelfde periode vernieuwde geveldelen van de straatgevel. In de gevel zijn twee zesruits vensters met luiken en een getoogd stalen negen-ruits raam ingebracht. Het dak lijkt eens verhoogd en afgedekt met een houten boei, in de knik van de gevel zien we nog jonger halfsteens metselwerk boven ouder metselwerk wat erop duid dat de knik in de gevel niet bij de herbouw in 1946 is ontstaan maar eerder. Naast de knik in de gevel markeert een geveldeel dat uitgevoerd is in grove cementsteen (ooit gerood) de plaats van een voormalige dubbele staldeur voor het uitrijden van de mest uit de potstal. Centraal in het vlak is een getoogd zesruits stalen stalvenster aanwezig. Dit muurdeel zal bij de introductie van de grupstal, waarbij de brede deuren hun functie verloren, aangebracht zijn. Het geveldeel ernaast bestaat uit paars-rode baksteen en is nauwkeurig in kruisverband gemetseld, centraal daarin is een klein getoogd stalen stalvenster ingebracht.
De laatste lagen van het metselwerk zijn mogelijk later opgemetseld. Met een kleine sprong in de gevel zijn de deeldeuren van de schuur aangebracht. Het zijn eenvoudige opgeklampte houten deuren met een beschot van sponning-delen. Het geveldeel aan de rechter zijde van de deuren is oranjerood van kleur en opgemetseld uit voornamelijk gebroken steen dat een onregelmatig verband heeft opgeleverd; enkele koppenlagen, waarbij de steen in de diepte van de muur gelegd is, zorgt voor enige stevigheid. De bovenste lagen zijn voor een verhoging opgemetseld. Een fors kruisvormig plaatanker zorgt, na een flinke breuk in het metselwerk, voor het verband tussen de muur en de aanwezige houten constructie in het interieur.

Overzicht van zuid-oostgevel.

Rechterzijde van zuid-oostgevel.

Gevel in rode baksteen

Anker in zuid-oostgevel.

Detail van deeldeuren.

Dichtgezette potstaldeur met (oorspronkelijk gerode) cementsteen.

Knik in zuid-oostgevel.

Detail van cementsteen metselwerk met restanten van rode afwerking.

3.2.3 Constructie

3.2.3.1 Fundering

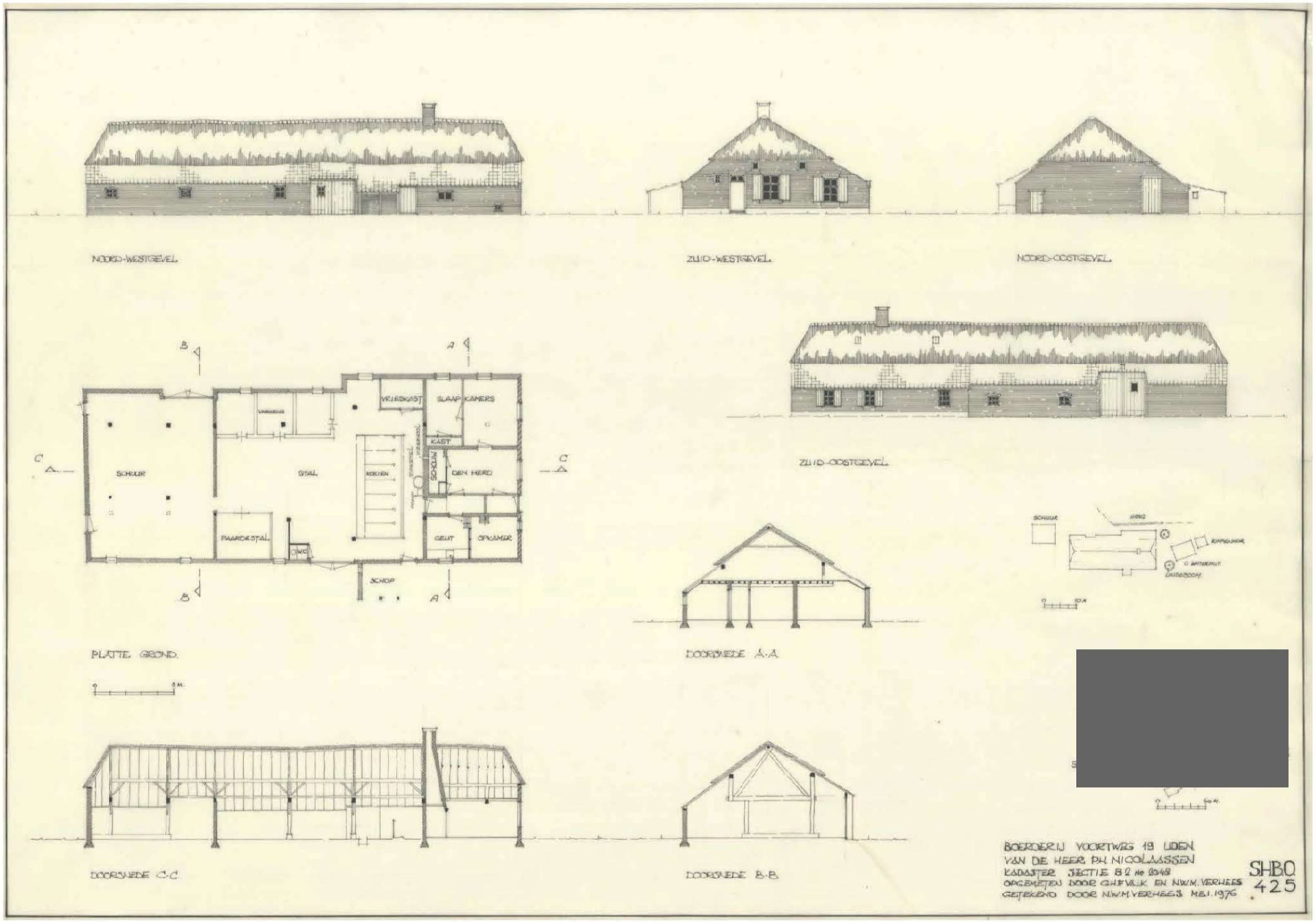
We kunnen met voorzichtige zekerheid zeggen dat de buiten en binnenwanden, die in diverse perioden zijn ontstaan gefundeerd zijn door breder uitgemetselde baksteen funderingen, de jongere wanden die na de tweede wereldoorlog herbouwd zijn kunnen een (stamp)betonnen fundering hebben. Voor de nog bestaande maar wellicht ook van verwijderde stijlen van het houtskelet zijn diepe gemetselde poeren aanwezig. De kelder voor proviand in het woonhuis van deze boerderij is erg ondiep aangelegd. Het kelderdek bestaat uit (eiken) balken met beschot, ertussen is (niet constructief) vlak 'spelderwerk' van takken en leem aangebracht. Eventuele aanwezige mestkelders die zich vaak tussen de gebintstijlen nabij de koestand van de grupstal bevinden zijn mogelijk veel dieper aangelegd. De gemetselde wanden daarvan dragen gemetselde gewelven of een betondek. Die kelders zijn in het kader van deze verkenning niet gezien. Alle vloeren van de binnenruimtes zijn steenachtig.

Kelderdek.

Detail van spelderwerk tussen vloerbalken.

Opnametekening van de Stichting Historisch Boerderij Onderzoek in 1976. SHBO / RCE

3.2.3.2 Draagconstructie / houtskelet

Om wegwijs te worden in de draagconstructie van het gebouw benoemen we enkele stramienen a t/m d in de smalle zijde van de boerderij en 1 t/m 9 in de lengterichting. De stramienen zijn gelegd op de buitenmuren en de plaatsing van de gebinten van het houtskelet.

De buitenmuren zijn allen in steens-metselwerk in verschillende verbanden opgetrokken. In de paragraaf over de beschrijving van de gevels zijn de verschillende muurdelen besproken. De basis van de draagconstructie is een eiken houtskelet waarvan de functie op enkele plaatsen door nieuwere gemetselde binnenwanden is overgenomen. Ook de kopgevels dragen de houten constructiedelen en bijvoorbeeld de balklaag van de verdiepingsvloer boven het woonhuis. De moerbalk (2) die die vloer draagt maakt geen onderdeel uit van het houtskelet, die balk is waarschijnlijk aangebracht bij een flinke verbouwing waarbij het woonhuis voor een groot deel vernieuwd is in een tijd waarin het gebruik van een houtskelet al als redelijk ouderwets gezien werd. De staat en vorm van het houtskelet is niet eenduidig. De telmerken die door de timmerlieden op de onderdelen van het houtskelet werden aangebracht om de constructie op een andere plaats weer op te bouwen treffen we vaak aan, in een eenduidige of constante of onregelmatige opeenvolging. Eventuele aanpassingen of een oudere toestand van een houtskelet zijn aan de hand van dergelijke merken te reconstrueren. In deze boerderij is één merk aangetroffen (onder een schoor op gebintstijl C 7), een reconstructie is daarom erg moeilijk te maken. Wel kunnen we enkele opmerkelijkheden opnoemen, karakteristieken beschrijven of veelvoorkomende kenmerken aanhalen die een suggestie geven van hoe de constructie door de tijd kan zijn aangepast. Uiteindelijk kunnen we op basis van de hieronder beschreven hypothese een voorzichtige reconstructie maken van de oudste fase van het gebouw. Daarna geven we per gebouwdeel woning, stal en schuur een korte omschrijving van de huidige staat van de constructie.

Beschrijving houtskelet

Woning

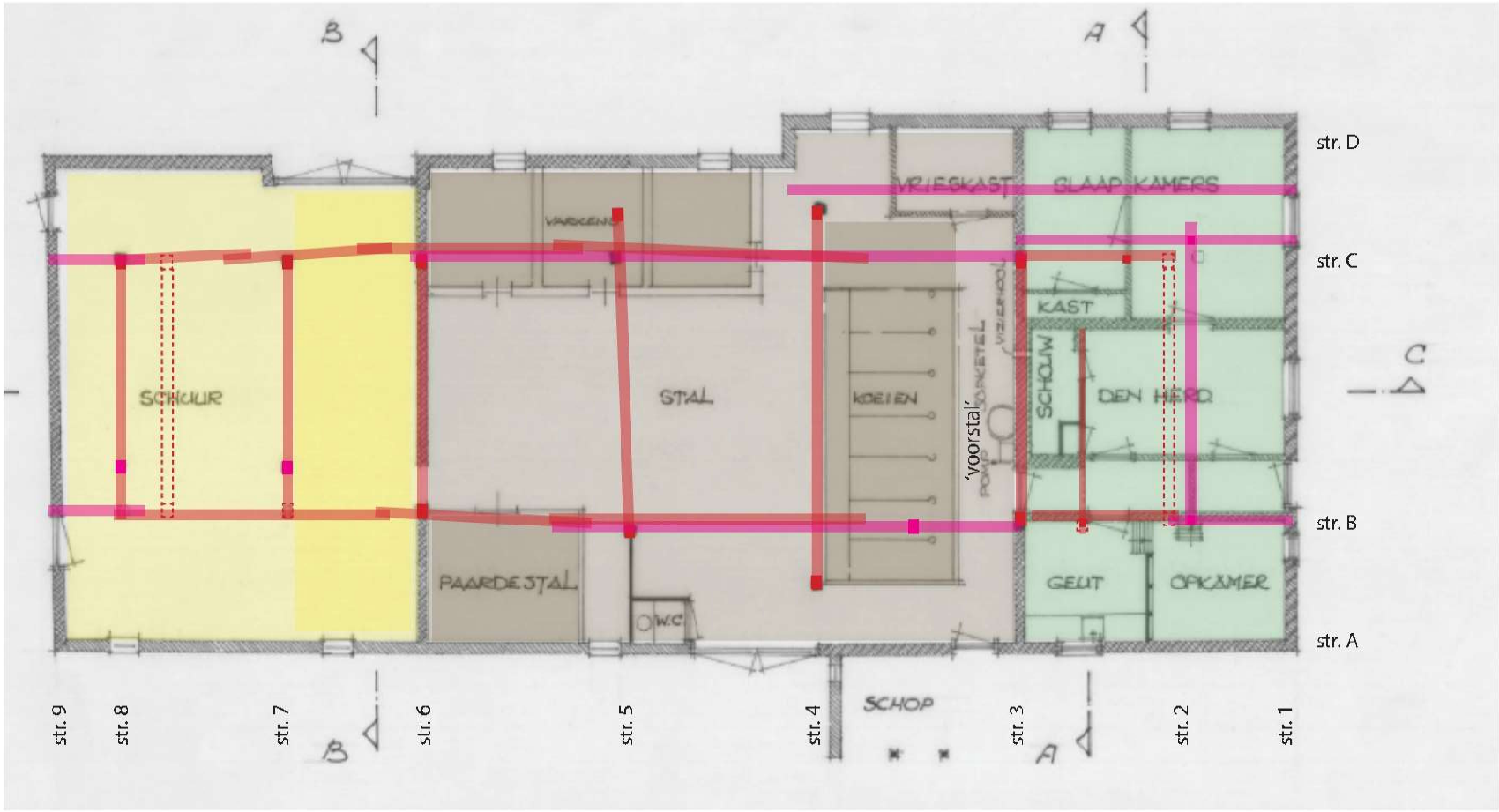
van het oude houtskelet zijn hier enkel twee stukken langsplaat resterende. De positie van de eindbalk die het oorspronkelijke dakschild boven de woning droeg is herkenbaar aan de hoekige vorm van de las op str. b, de plaatsen van vroegere gebintstijlen en schoren zijn door het lezen van de loze pengaten te vinden. De oude gebintplaten liggen op de boveneinden van de gebintstijlen van het gebint op str. 3 in de brandmuur. Bij de verlening van de boerderij is het kopgebint van het woonhuis verwijderd en heeft men mogelijk de ankerbalk hergebruikt op str. 2 voor het dragen van de balklaag van de woning. Er zijn nieuwe delen gebintplaat aangepast (b) of over

Gebintplaat op str. B. boven het woonhuis.

Oorspronkelijk eind van de gebintplaat op str. [redacted]

Plattegrond van de huidige situatie. In groen de woonruimten, in bruin de stal en in geel de schuur en 'deel'. De oudste constructiedelen zijn in rood weergegeven, de bijgeplaatste in roze.

de hele lengte van de woning bijgeplaatst (c). Ze worden door kleine eiken stijltjes ondersteund. Één daarvan draagt af op het uiteinde van de schouwbalk die in de spoelkeuken door de muur steekt.

Stal

Het deel van het eiken houtskelet dat we ter plaatse van de stal beschrijven bestaat uit vier gebinten waarvan de twee buitenste op str. 3 en 6 nog in vorm en mogelijk locatie oorspronkelijk zijn en volledig door muren zijn omgeven (Het is overigens opvallend dat beide muren een kaarsnis bevatten). Beide gebinten zijn uitgevoerd als ankerbalkgebint. Ten behoeve van een verlegde looplijn zijn van beide gebinten de korbelen aan de stijl van str. b verwijderd. De twee gebinten die midden in de stalruimte staan, zijn beide aangepast voor een grotere overspanning, hoogstwaarschijnlijk voor een beter functionerende potstal. Omdat delen van de gebintplaten, die voor de koppeling van de gebinten in de langsrichting zorgen, ontbreken kunnen we niet met zekerheid zeggen of de beide gebinten op de oude plaats staan of bij de verbouwing verplaatst zijn. Het gebint op stramien 5 is aan beide zijden i.i.g. nog met een oudere gebintplaat met het gebint op stramien 6 gekoppeld. De stijl daarvan op B5 is met de beide schoren en korbeel nog een geheel. De oude ankerbalk is ingeruild voor een ankerbalk met grotere overspanning, en ook doorsnede. De tweede gebintstijl C5 is onder het niveau van de ankerbalk verwijderd, het restant is afgeschoord op de bovenzijde van de nieuwe ankerbalk. Het hergebruik van hout wordt gekenmerkt door het oppervlak van het hout en de aanwezigheid van loze pengaten die wijzen op oudere houtverbindingen. De draagfunctie van de oude stijl is overgenomen door een nieuwe schuin geplaatste stijl (van zeer gering formaat en klein korbeel) onder de balk die aan dit uiteinde feitelijk dekbalk genoemd moet worden. Het gebint op stramien 4 is meer gewijzigd. Een nog langere dekbalk is onder afgezaagde en geschoorde restanten van gebintstijlen gebracht en aan beide zijden op ietwat schuin geplaatste (hergebruikte)stijlen en bijbehorende korbelen geplaatst. De schoren van de vernieuwde gebintplaat zijn bij B4 op de balk afgeschoord.

Gebintplaat / gording op str. C. boven het woonhuis.

Ondersteuning van gebintplaat (str. B) op uiteinde van haardbalk (pen met bouwsporen van verbinding met stijl.)

Gebintstijl C3.

Gebintstijl B3.

Gebint 5.

Schuine stijl C4.

Juk met stijl B4.

Gebintstijl B5.

Gebirtstijl C5.

Schuur

Het houtskelet dat in de schuur aanwezig is het meest constante (maar niet ongeschonde) deel dat we in de boerderij aantreffen. De ankerbalk van het gebint op str. 7 is iets hoger aangelegd dan de overige in de boerderij. Gebintstijl c7 is aan de onderzijde aangelast, die op str. b7 is flink ingekort. Een nieuwe stijl met schoor die deze stijl vervangt is meer naar binnen geplaatst. De oudste schoren zijn breed en hebben een staande positie, de kleinere hoger geplaatste schoren zijn aangebracht voor een hogere doorrit. De oude posities van schoren en de stijlen zijn in loze pengaten te herkennen. Zo zien we dat het gebint op str. 8 oorspronkelijk meer naar str. 7 stond en voor een breder gebintvakken te bekomen, en mogelijk een buitenwand te dragen bij de verlenging van de boerderij is opgeschoven. De stijl op b8 is vervangen door een schuin geplaatste paal. De langsplaten van de constructie maken iets uit het midden van de deel, het gebintvak tussen str. 6 en 7 een verbinding met de langsplaten boven het oude gebint op str. 6 dat we bespraken bij de constructie van de stal. De mooiste zeer nauwkeurig uitgevoerde 'las' bevindt zich bij d nabij stijl c7. De scherf-las is met enkele toognagels en een spie verbonden.

Samenkomst van oude eiken gebintplaten (str. C) boven gebintvak 5-6 en bijgeplaatste plaat..

Samenkomst van oude eiken gebintplaten (str. B) boven gebintvak 5-6 en bijgeplaatste plaat..

Gebint 6, stijl C6.

Gebint 7, de pijl geeft een bijgeplaatste standvink aan.

Gebintplaat en stijl op B6. In geel de oude locaties van stijl, schoor en eindplaat.

Afgezaagde gebintstijl B7 met oorspronkelijke 'staande' schoren.

Afgezaagde gebintstijl B7, op de achtergrond schuingeplaatste stijl B8. In geel de reconstructie van stijl en korbeel.

Gebintplaat en stijl op C8. In geel de oude locaties van stijl, schoor en eindplaat.

Eerste hypothese voor de ontwikkeling van het houtskelet

De oudste onderdelen bevinden zich op de scheiding van het woonhuis en stal (tussen str. 2 en 3) en op de scheiding van stal en schuur. We herkennen in de oude gebitplaten op zolder van de woning het oude einde van het woongedeelte van de boerderij. De balk op str. 2 kan bij de verlenging van het woongedeelte verplaatst zijn vanuit het gebint dat een meter verder van de huidige gevel stond. Achteraan in de stal (tussen str. 5 en 6) suggereren we het oude einde van de boerderij. Het deel van het houtskelet in de schuur (tussen str. 6 en 8) is in deze hypothese het vermoedelijke middendeel van het oude houtskelet (stal) dat voor de verlenging van het gebouw hergebruikt is. De laatste stijlen (str. 8) zijn vernieuwd en verplaatst en kunnen de basis hebben gevormd voor de constructie van een (houten) wand en maakte met de nieuwe positie een grote vrije grondtas mogelijk. Voor de nieuwe dwarsdeel en het inrijden van volle hooiwagens zijn de schoren tussen str. 6 en 7 hoger geplaatst. Een laatste verlenging van de schuur geschiedde tussen 1910-1930; de gebintplaten en gordingen zijn een klein stuk verlengd. De oudste resten die we in de schuur aantreffen kunnen afkomstig zijn uit het stalgedeelte waar voor een bredere stalruimte de oude gebintstijlen en ankerbalken zijn vervangen door nieuwe jukken met een grotere overspanning. Gezien de boerderij op de kadastrale minuut van omstreeks 1832, op enkele meters na al zijn huidige lengte had moet die verbouwing voor die periode hebben plaatsgevonden.

Tweede hypothese voor de ontwikkeling van het houtskelet

De tweede hypothese wijkt al van de eerste in het feit dat bij de reconstructie het houtskelet van de uitbreiding (schuur), o.s. door het ontbreken van telmerken en het beperkte overzicht op verdiepings-niveau, niet met zekerheid is terug plaatsen in het huidige stalgedeelte. In een alternatieve gedachte is het houtskelet samen met de dakconstructie, dat voor de uitbreiding van de boerderij is gebruikt, van elders aangevoerd. We zien in een lange geschiedenis dat hele gebouwdelen (met dank aan lichtheid en de aanpasbaarheid van de houten constructies) met relatieve eenvoud verplaatst werden. De oude delen van het oorspronkelijke houtskelet, die bij de veranderingen van de stal verbouwd of vernieuwd werden, zullen verloren gegaan of als losse onderdelen hergebruikt zijn. Doorgaans zien we in dit deel van het houtskelet, dat door gevolg van de stalfunctie (meer dan bij andere delen) schades zoals rotting, verzakking en lekkages kunnen optreden. Deze hypothese leidt mogelijk tot een reconstructie van een houtskelet met vier, in plaats van vijf, gebintvakken.

Reconstructie van het oorspronkelijke houtskelet

Als we de delen van het houtskelet, op basis van de eerste hypothese, tussen de stramienen 6 en 8 (terug)plaatsen tussen de stramienen 3 en 5 zien we dat er een houtskelet ontstaat met de grootte van 6 gebinten oftewel 5 gebintvakken. (De grootste nieuwe balk op stramien 4 valt dan precies tussen 2 oude gebinten in waardoor we ons kunnen voorstellen dat de oude constructie tijdens die inbouw nog is blijven staan en pas later werd gedemonteerd of verplaatst. Een tweede opmerkelijkheid is dat de fraaiste 'lassen' van de gebintplaat dan op een logische centrale plaats in het langsverband komen zoals ook de oudste daksporen, met beroeting, relatief dicht bij een voorgestelde oude vuurplaats komen.) Op basis van de tweede hypothese kunnen we een reconstructie maken die leidt tot een gelijke vorm maar met één gebitvak minder, vier vakken en dus vijf gebinten.

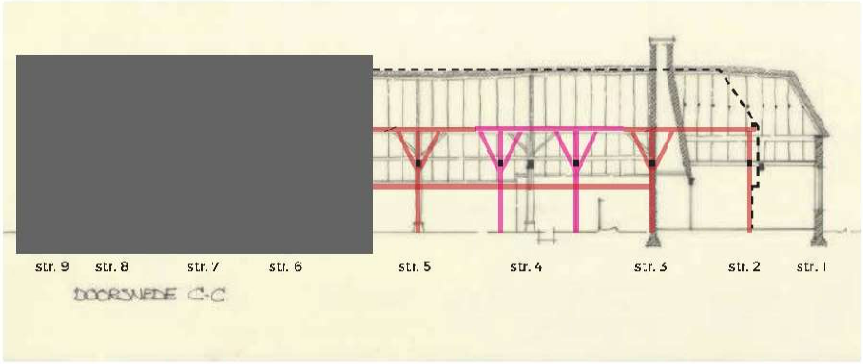
De gebintstijlen droegen alle een ankerbalk die met korbelen momentvast gemaakt waren. De gebinten waren, in de lengterichting, met vrij grote en relatief 'staand' geplaatste schoren aan een doorlopende gebintplaat verbonden. In inkepingen 'hakken' die gebintplaat stonden de koppe s daksporen waarvan we er in deze boerderij nog drie volledig tegenkwamen (boven het gebint op str. 7). In ieder geval waren de gebinten in 4 van de vijf gebintvakken ook door 'koppelbalken' verbonden. Die koppelbalken leverden een vrij stevige constructie op en waren functioneel gezien vaak een scheiding tussen de midden en zijbeuken van een drie-beukig hallenhuis. De zijbeuken boden mogelijk plaats aan het vee, aan de koppelbalken konden koe staken bevestigd worden. De middenbeuk diende als werkterrein voor de boer, bijvoorbeeld voor het voeren van de koeien en het dorsen van graan. Aangezien het laatste gebint (6) ook sporen heeft van dergelijke balken kunnen we voorstellen dat ce boerderij aan het werkgedeelte een laag aflopend dakschild had. Aan het andere eind van de constructie zien we dat het gebint van de eind- of kopgevel van het woongedeelte, dat vermoedelijk niet of nauwelijks van de veestalling en werkgedeelte gescheiden was, enkel bestond uit vrij kleine gebintstijlen, vermoedelijk zonder schoren. De meeste afwijkingen aan gebinten, zoals afwijkende diepte van gebintvakken, hoogtes van koppelbalken of detailverschillen zijn vaak in de oude woongedeelte aan te treffen. Functionele eisen en de wens om het beste hout daar te verwerken zijn daar de oorzaak van. Er zijn in deze boerderij geen onderdelen gevonden die duiden op de plaatsen van entree's of vensters, ook is er geen versiering gevonden die doorgaans nabij de korbelen van de fraaiste anker balk voorkomen en meestal het centrum van het woongedeelte of de vuurplaats aangeven. De balk die daar het meest voor in aanmerking zou zijn is (zeer typisch en logisch) op str. 3 ingebouwd in de scheidingsmuur tussen woning en stal.

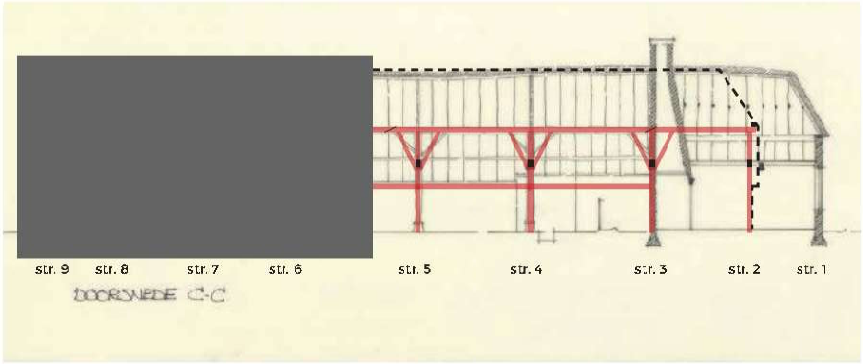
Gebintplaat tussen gebintstijlen C6 en C7. In geel de oude plaatsen van de schoren. In roze de vermoedelijk oude plaats van de eindplaat van het oorspronkelijke houtskelet.

Fraaie las met toognagels en wig nabij gebintstijl C7. De linker schoor is t.b.v. de doorrit in tweede instantie hoger aangebracht.

Reconstructie van gebint volgens de eerste hypothese, met het gebint van de verlenging op de plaats van de stal.

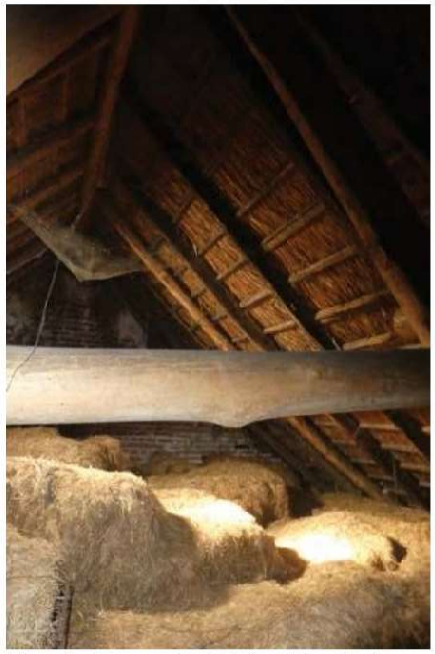
Reconstructie van gebint volgens de tweede hypothese, het gebint in de schuur is dan van elders afkomstig.

3.2.3.3 Dakconstructie

De dakconstructie bestaat uit rondhout daksporen die in de nok op een nokbalk bevestigd zijn en op de gebintplaten afsteunen, de daksporen van de zijbeuken dragen vanuit de gebintplaten af op de muurplaten die op de buitenmuren gelegd zijn, deze laatste zijn doorgaans allemaal vernieuwd door rechtgezaagde onbeschaafde balken, bij een groot deel van dat dakvlak aan de straatgevel zijn bij de vernieuwen de oude daksporen blijven liggen. Boven het gebint op stramien 7 zijn drie eiken sporenparen met hanenbalken aangetroffen, die lijken nog nooit uiteen te zijn gehaald. Aan de straatzijde tussen str. 3 en 4 zijn 5 stuks oude daksporen aangetroffen alsmede boven de zolder van het woonhuis. De daksporen hebben beroeting dat kan duiden op een zogenoemd rookhuis waarbij de rook van het vuur op een stookvloer in de grote open ruimte via een dakluik de weg naar buiten vond. De daksporen worden in het stal- en schuurgedeelte door gordingen extra ondersteund. De gordingen liggen m.u.v. het spant op str. 7, en de dragende brandmuur (str. 3) op de trekplaat van schaarspanten die uit gehalveerde boomstammen bestaan en als nieuwe toevoeging bij de verlenging van de boerderij op de gebintba ken geplaatst zijn. Het oorspronkelijke dak zal enkel uit daksporen met hanenbalken hebben bestaan. Op het woonhuis zijn geen spanten aanwezig. De daksporen boven de zolder van het woonhuis zijn enkel door een nokbalk en aan de zuid-oostzijde en het wolfseinde door een horizontale gording verbonden (feitelijk dragen de sporen hier de gordingen).

Dakconstructie boven stal.

Dakconstructie boven stal met enkele oude beroette eiken daksporen.

Dakconstructie boven schuur met enkele oude beroette eiken daksporenparen met haneba lk.

Dakconstructie boven schuur met enkele oude beroette daksporen met hanebalk.

Daksporen boven woning.

Dubbele dakconstructie (oud en nieuw) in stal.

Wolfseind boven woning.

3.3 Interieur

Algemene beschrijving
In het huidige interieur zijn meerdere perioden uit de geschiedenis van deze boerderij door elkaar heen te herkennen. De bouwkundige aanpassingen die in het vierde kwart van de negentiende eeuw, in 1929 en 1946 hebben plaatsgevonden hebben ook binnen hun sporen achtergelaten. Latere aanpassingen zijn veelal enkel visueel en van minder belang, denk daarbij aan nieuwe vloerbedekking, schrootjes op de wand e.d..

In het woonhuis wordt de sfeer bepaald door de laatste verbouwing, na oorlogsschade, in 1946. De woonruimtes zijn toen of reeds omstreeks 1930 in de bouwkundige kaders van een ouder versteend driebeukige structuur veranderd in een huis met en kamerstructuur en naar buiten en de stal ontsloten door ingebrachte gangetjes. Voor de inbouw van de grotere kamers aan de zuid-oostzijde, waarvoor de boerderij ook verbreed is, is de grote 'herd' (de centrale ruimte in een driebeukig hallenhuis) verkleind. Door het aanbrengen van halletjes in die ruimte werd de ruimte nog kleiner, maar beter te verwarmen. De grote open haard werd later dichtgezet met een wandje, de ruimte er achter diende tot voor kort nog steeds als 'stookplaats,' terwijl de kachel aan de kamerzijde van de wand voor warmte zorgde. De spoelkeuken, die hier in open verbinding staat met de opkamer en zolder boven het huis is als enige betreft de ruimtelijkheid niet veranderd.

In de stalruimte zien we overduidelijk de aanpassingen aan het houtskelet. De grote overspanning die in tweede instantie verkregen is houdt verband met de doorontwikkeling van een groter wordende potstal waarbij men zo min mogelijk constructiedelen in de stalruimte wenste. Die ontwikkeling heeft veel eerder plaatsgevonden dan de nu nog aanwezige stalinrichting waarbij een zeer fraai uitgewerkte grupstal (met betonnen paaltjes t.b.v. het vastzetten van de koeien) en fraai gemaakte varkensstallen de ruimte van de vroegere potstal vullen. De vrij grote afstand tussen de scheidingsmuren met de ondiepe woning (waar een kaarsnis, sopketel, pomp en koelbakken voor de melkbussen nog aanwezig zijn) en de scheidingswand met de schuur duid vermoedelijk op een nog oudere geschiedenis als ha lenhuis met 'midden-langsdeel'. Ook bouwsporen aan restanten van het houtskelet wijzen daarop. Bij een midden-langsdeel is de stal op de kopse zijde van de boerderij ontsloten en staan de koeien doorgaans in de zijbeuken. De 'deel' waar ook het hooi verdeeld wordt en men het graan, vaak op een lemen vloer dorstte, lag dus in de lengte-as van de boerderij. Bij het vergroten van de potstal, ten koste van die werkruimte, breidde men vaak de boerderij uit met een dwarsdeel en een 'grondtas' voor het opstapelen van het hooi. Die ontwikkeling zien we ook hier. De bijzonderheid van deze stalruimte is de nauwkeurige uitvoering van de stalinrichting en de aanwezigheid van een knechtenkamer (op de tekening van SHBO uit 1976 staat vermeld dat het een vriesruimte is, waarschijnlijk omdat daar zoals nu nog een forse vrieskist in geplaatst is. De aanwezigheid van een eenvoudige knechtenkamer is erg zeldzaam. Een mooi voorbeeld van een dergelijke kamer vonden we enkele jaren geleden in boerderij Maaskant 3 in Vessem, daar is de kamer echter ontsloten via de woonkamer en niet via de veestal, wat voorheen meer gebruikelijk moet zijn geweest. In de boerderij Laan ten Boomen 38 te Lierop vonden we op de zolderverdieping nog een fitselstek wand van een knechtenkamer terug.

De basis van de (aangebouwde) schuur is bepaald door het houtskelet dat van houten constructie-onderdelen van het skelet van deze boerderij (die bij de wijzigingen aan de potstal vrijkwamen) of van een andere boerderij of schuur zijn aangevoerd. De ruimte is nog steeds ongedeeld en de 'deel,' waar de hooikar binnen werd gereden en het hooi over de grondtas en schelft (hooizolder boven de stal) werd verdeeld, en grondtas (door lage baksteen muurtjes omgeven) zijn nog steeds herkenbaar. Het houtskelet is door de verplaatsing van de stijlen verbouwd, waarschijnlijk voor opstelruimte voor machines die in een moderner wordend bedrijf zijn intrede deden. Door enkele gemetselde bakken en een ingebrachte stal is de oorspronkelijke functie van de ruimte enigzins vertroebeld. De schelft op de slieten (losliggende balken) boven de stalruimte hoort betreft de functie bij de hooiberging of schuurruimte en is nog steeds als hooiberging in gebruik.

Voor de beschrijving van de afzonderlijke ruimtes van het interieur van het hoofdgebouw volgen we een logische route vanaf de voordeur doorheen de woning, stal en schuur.

3.3.1 woning

We betreden de boerderij door de voordeur en komen in een van ce woonkamer of 'herd' afgescheiden entreehalletje. De vloer is belegd met zeil, een enkele wand is met schroten bekleed, de rest is gestuct. Het plafond bestaat uit gelakte hardboardplaten. De moerbalk die door de ruimte loopt is daar ook mee bekleed. Naast de voordeur is een meterkast aanwezig.

De woonkamer is een verkleinde 'herd' die nu zo smal is als de haard die door een aftimmering tot kast is omgebouwd. De kachel staat daarvoor vrij in de ruimte. Door de vlakke deuren doet het geheel naoorlogs aan. De vloeren zijn met (3 lagen) zeil belegd eronder is een eenvoudige terrazzovloer aanwezig; de wanden zijn gestuct hebben een lambrisering en zijn glad gelakt. De deur naar een zijkamer is ooit verplaatst (naar een constructief onverstandige plaats onder de moerbalk) getuigen de aanpassingen die in de muur te zien zijn. De groen gelakte balklaag van recht

Entreehal.

Herd met kastenwand onder haardlijst / schouwbalk.

Haardlijst met in de hoek een uitimmering voor het Heilig-Hart-beeld

Herd met deuren naar entreehal (R) en voorkamer (L).

Detail van haardlijst.

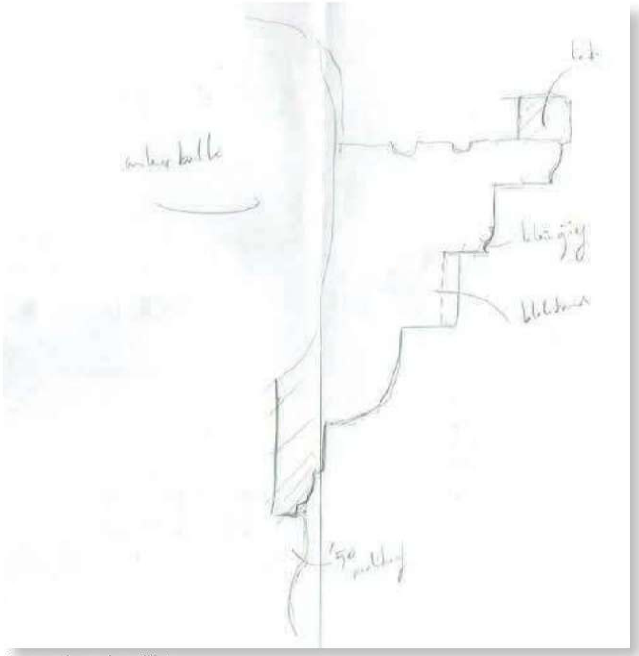

Kookkoestel in kast (oude haard).

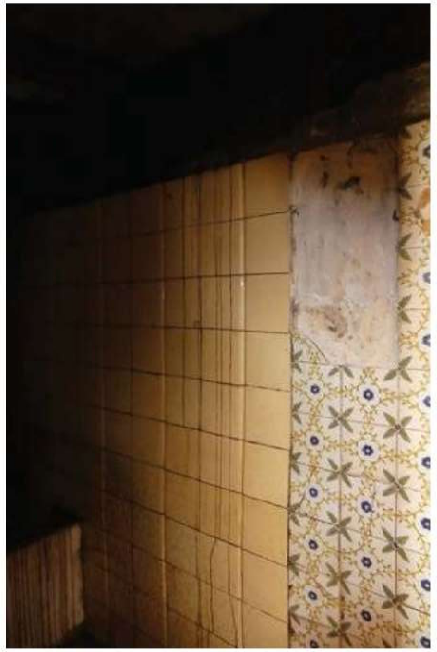
gezaagde balken (rechthoekig profiel) met brede delen en draagt af op de moerbalk die door drie ruimtes loopt. De dichtgezette haard is nog door de fraai uitgewerkte schouwbalk met borden lijst te herkennen. De profilering is erg opvallend door het bloktand-motief. Aan de rechter zijde is een deel vervangen door een driehoekige plank om het heilig hart beeld een plaats te geven. De haardbalk loopt door tot in een gangetje dat uiteindelijk toegang verschaft tot de stal.

In de ruimte binnen in de voormalige haard is een fornuis geplaatst. Een klein zoldertje schermt de plek af van het rookkanaal dat zich er boven bevind. Door de zware 'beroeting' wordt niet duidelijk of het rookkanaal in baksteen is opgetrokken of geheel in de cementsteen die we op de zolder zullen zien. De oude afwerking van de haard wanden bestaat uit witte vierkante keramische tegels met een vertoning van een centraal geplaatste blauwe bloem en in de buitenhoeken gele kwart-rond motief met bladgroene bladeren die in serie ronde vormen maken. De tegels kunnen reeds in de periode 1870-80 maar ook nog omstreeks 1900 aangebracht zijn. Het middenvlak waar het vuur zich doorgaans bevond is later, omstreeks 1930 betegeld met ivoorkleurige tegels met afgeronde zijden. Doorgaans werden die tegels als eindtegel van een betegelde lambrisering gebruikt, hier zijn de afgeronde hoeken tegen elkaar verwerkt tot verticale lijnen. Deze tegels zijn ook in de voorgevel verwerkt rondom het ingebrachte O.L.V.-beeldje.

De zijkamer naast de woonkamer voelt als de goede kamer ('goeikamer'). De vloer is met zeil bekleed, daaronder zijn cementtegels met zwart-wit ster- en blokpatroon aanwezig. De wanden zijn behangen. In deze kamer zijn enkele opvallend heden aanwezig. De balklaag wordt gedragen door een ver over de muur uitstekende moerbalk zonder ondersteuning op het einde. In de balklaag zijn twee verschillende soorten balken te zien. De oudste liggen richting de muur tegen de woonkamer, binnen de zone van de 'middenbeuk' van het houtskelet, ze zijn met planken betimmerd. De overige balken zijn nieuwer, slanker en rechthoekiger van profiel. De ruimte maakt door de afschuining van het dak een knik. De afwerking van de onderzijde van het dak bestaat deels uit hergebruikt hout. De opgeklampte betimmering heeft ojief-profielen; het paneel is mogelijk een restant van een oude bedstee-wand (de betimmering boven de deuren). De deur naar de volgende kamer (slaapkamer) is aanmerkelijk ouder dan de overige delen die we tot nu toe in het interieur hebben gezien. De charmante deur met brede stijlen en dorpels met geschaafde duivejager-profielen heeft een klein onder paneel met mooie vlakke bossingen; de bovenste helft word ingenomen door een twaalf ruitjes, de boverste zijn van in- en uitzwenkende hoeken voorzien. De roeden zijn halfrond van profiel. De deuren doen vrij chique aan en zijn mogelijk reeds in het eind van de achttiende eeuw of het begin van de negentiende gemaakt .Het deurkozijn, neuten en architraven zijn door ce profilering te dateren omstreeks 1900-1915, de deurkruk

Doorsnede van haardlijst.

Kooktoestel in kast (oude haard). Nieuwere tegels op vermoedelijke plaats van haardvuur.

Detail van tegelwand (ca. 1900).

Voor- of goeikamer.

Detail van deur.

Detail van dorpel en vloertegels.

Houten betimmering en uiteinde van moerbalk.

Oude hergebruikte deur.

Slaapkamer.

Tweede hergebruikte deur waarachter inbouwkast.

(hamburger model) dateert uit de jaren 1930-1940.

Het slaapvertrek is zeer eenvoudig. Op de vloer is wederom een zeil over cementtegels met patroon gelegd, de wanden zijn behangen. Tussen de balken van de balklaag, in de dwarsrichting van de boerderij, zijn hardboard-platen bevestigd. Als toegang tot een kledingkast is een gelijke deur met twee dichte pane en aanwezig. De vorm en detaillering maakt duidelijk dat deze deur bij het hiervoor beschreven exemplaar hoort, beiden zijn secundair ingebracht en van hier hergebruikt of waarschijnlijker, van elders gehaald.

Het gangetje dat de verbinding vormt tussen woonkamer, spoelkeuken en stal is waarschijnlijk omstreeks 1930 samen met het entreeportaal van de 'herd' afgescheiden. De vloer is van een eenvoudige terrazzo. De glooiende wanden in dit deel van de boerderij doen vermoeden dat deze binnenwanden samen met die van de haard de oudste zijn die we tegen zullen komen in deze boerderij. De deur naar de spoelkeuken en stal zijn opgeklampt, op de klampen en spiegelklampen zijn ojief-profielen geschaafd waardoor de deuren lijken op paneeldeuren. Het plafond in de ruimte achter de boezem van de haard is nog ongeschilderd, de ruimte boven de opening is met een rekje voor spullen goed gebruikt.

De spoelkeuken in de zijbeuk is ruimtelijke verbonden met de opkamer boven de zeer ondiepe kelder (één trede diep). De wanden zijn gestuct, behoudens enkele tegels boven het eenvoudige houten aanrecht, het blad alsmede de vloer zijn van terrazzo. Als plafond en tegen de onderzijde van daksporen zijn zachtboardplaten bevestigd. Doorheen de binnenmuur steekt het uiteinde van de haardbalk waaraan het uiteinde de ronde openingen voor toognagels zichtbaar zijn. Blijkbaar is de haardbalk aan een stijl verbonden geweest. In plaats daarvan is een kleine stijl op de balk geplaatst, die draagt nu de gebintpaat. De wand tegen de kelder is van steen, de houten opgeklampte kelderdeur is door werking van het huis scheefgetrokken. Boven het kelderdek is de wand in eikenhouten planken opgetrokken, aan de keuken zijde wit geschilderd aan de opkamer zijde blank gelaten. Voor de opening naar de opkamer is een vernieuwde stijle houten trap geplaatst.

De vloer van de kelder is steenachtig, ze ligt ca. 25 cm onder peil. De wanden zijn gestuct. Tegen de wanden zijn diverse schappen gemaakt. Het kelderdek bestaat uit houten balken met een beschot. Tussen de balken is een zeer vlak 'spelderwerk' aangebracht, een gepleisterde en gekalkte laag op opgespannen twijgen tussen de balken.

De opkamer bevindt zich geheel onder de schuine zijde van het dak. Een zeer stijle ladder trap geeft door een opening toegang tot de zolder boven het huis. De vloer is

Gang naar stal en keuken / opkamer en kelder.

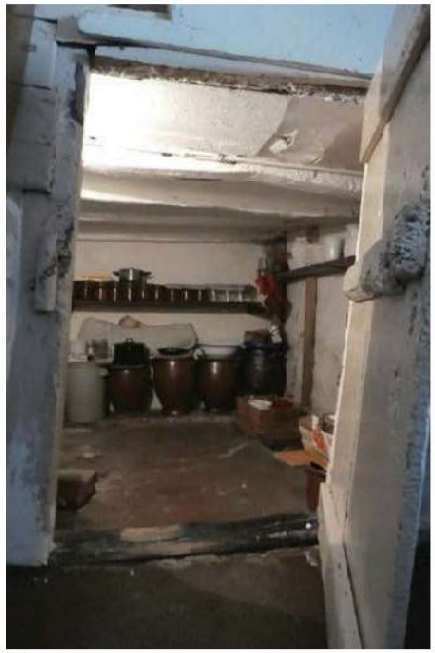
Nog ongeschilderde balklaag achter haardbalk in gang naar stal.

Opgeklampte keukendeur.

Keukeninrichting.

Kelder.

Ongeschilderde houten wand met passende parafernalia.

De opkamer achter (elkenhouten) scheidingswand dient ook als doorgang naar zolder.

Opkamer.

Zolder boven het woonhuis.

met zeil bekleed, de daksporen zijn in het zicht gelaten, de tussenruimte is met platen bekleed. De ongeschilderde eikenhouten wand is relatief zeldzaam, de aanwezige foto van de familie van de laatste bewoonster en het oud papieren vaantje van de O.L. Vrouw ter linde lijken nergens een plek te kunnen krijgen.

De zolder boven het woonhuis bestaat uit een enkele ruimte waarbij de kapconstructie en onderzijde van het dak zichtbaar zijn. Het rookkanaal van cementsteen-blokken is aan beide zijde omgeven door een baksteen vulling die een brandmuur vormen. De oude rondhouten daksporen, hebben soms een hanenbalk en zijn deels vernieuwd door recht gezaagd ongeschaafd hout. Ook de rietlatten zijn deels oud, deels nieuw. De sporenkap en de onderdelen van het houtskelet die in deze ruimte te zien zijn, zijn eerder beschreven in het hoofdstuk over de constructie van het hoofdgebouw. Een deel van de vloer dat naast het rookkanaal ligt is lager gelegd dan de rest van de vloer. De balklaag, die een afwijkende richting (haaks op de lengte-as van de boerderij) gelegd is, en de slaapkamer overspant, moeten als plafondhangers beschouwt worden.

3.3.2 Stal en knechtenkamer

De stal betreden we via het gangetje dat onder de haardbalk door leidt. Het valt op dat de stal bovengemiddeld groot is en de dragende balken grote overspanningen bereiken. De gebinten of jukken zijn in het hoofdstuk betreft de constructie en het houtskelet besproken. De houten constructie is de drager voor de zoldering die bestaat uit ronchouten slieten waarop staken, planken of gaas zijn gelegd. Enkele delen van de zoldering zijn, voor een groter zoldervolume, in de zijbeuken lager gelegd dan de dragende hoofdconstructie. Op de zichtbare daksporen van de zijbeuken zijn vezelcementplaten (waarschijnlijk asbest-houdend) aangebracht. De buitenmuren zijn allen wit gekalkt en hebben een rood-geschilderde lambrisering. Sommige delen van muren zijn minder bepleisterd waardoor latere dichtzettingen zichtbaar zijn. De deuren zijn donkergroen of crème geschilderd. De cementvloeren zijn glad als het cementpleister waarmee nagenoeg alle gemetselde onderdelen van de stalinrichting is afgewerkt. De gebruikte techniek om de cementpleister dermate glad te krijgen heet 'glitten'. In de vloer zijn enkele goten aangebracht, mogelijk als afvoer van diverse vuil, vocht en fecaliën.
De ruimte voelt ongedeeld maar rondom een open ruimte zijn diverse stalinrichtingen voorzien. Het volledige spectrum wat we voorheen aan zouden wensen te treffen is hier aanwezig. Op de 'voorstal,' evenwijdig aan de scheidingsmuur met de woning, zijn een waterpomp, een sopketel (voorheen werd het vuur vanuit de schouw aan de andere zijde van de muur door een opening doorgeschoven), en koelbakken voor de melkbussen als één element vormgegeven. Erboven prijkt in de muur een kaarsnis onder keperboog die in de oude gekalkte muur is opgenomen. In

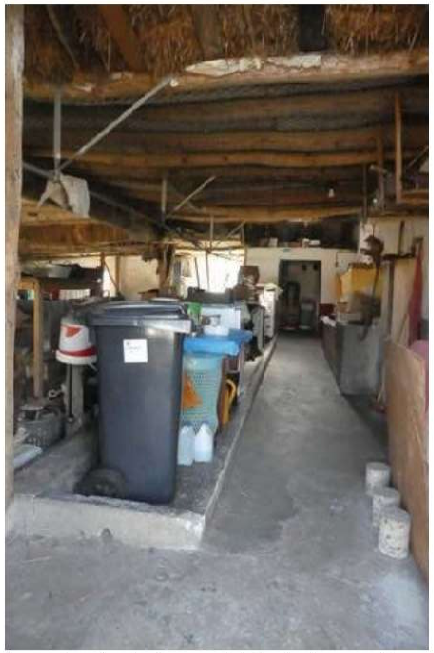
Overzicht op stalruimte, gezien richting de voorstal.

Overzicht op stalruimte, gezien richting de straatgevel.

Pomp, sopketel en koebakken op de voorstal.

Voergoot van koestand aan voorstal. Op de achtergrond de 'knechtenkamer'.

Betonnen koestand.

Voergoot van koestand aan voorstal. Op de achtergrond de 'knechtenkamer'.

Opgeklampte toegangsdeur van knechtenkamer.

Afgescheiden ruimte waarin bevestiging voor de pomp van de melkmachine naast venster van knechtenkamer.

Toilet op stal.

Paardenstal.

de muur is ook het gebint op stramien 3 te zien, zoals gewoonlijk met de muur mee 'geschilderd'. Een zeldzaam verschijnsel is de kamer aan het eind van de voorstal, die op de tekening van SHBC 'vrieskist' is genoemd. Het betreft hoogstwaarschijnlijk de 'knechtenkamer'. Het eenvoudige verblijf dat via de stal toegankelijk was heeft een enkele opgeklampte deur, zoals we twee stuks in de woning aantroffen, en een klein venstertje dat nu boven de 'bank' voor de pomp van de melkmachine uitkomt. Van de melkmachine, die mogelijk in de jaren '30 zijn intrede kan hebben gedaan vinden we enkel nog de leiding boven de koestand terug. De nog zeer complete 'koestand' van de grupstal, waarvan de voergang zich aan de voorstal bevindt, is zeer secuur uitgevoerd met geprefabriceerde palen met zwart geschilderd ijzerwerk (voor het vastzetten van de koeien) en drinkbakken van het merk ETNA (Marec Patent KIWA). Tegen de zuidoostgevel zijn een tweetal varkenshokken aangebracht, eveneens met glad gecementeerde muren, de voederbakken zijn gemaakt van schuin geplaatste betonplaten boven ingemetselde gresbuizen. De deurtjes zijn met zwartgeschi derde gehengen in de muren opgehangen. Van een gelijke afwerking vinden we aan de overzijde de paardenstal die naast hogere wanden en een bredere toegang ook forse voederbakken heeft. Naast de brede staldeur bestaat nog een toilet of sekreet 'op stal'. De sobere nrichting bestaat uit een plank met gat op een gemetselde muur. De wanden zijn van steen en hout en zijn witgekalkt. Een creatief detail zijn de wit-geschilderde 'kraalprofielen' van de opgeklampte deur.

3.3.3 Schuur

De schuur is traditioneel de minst afgewerkte ruimte in een boerderij. Hier zijn de gemetselde wanden hoofdzakelijk onbezet gebleven. De delen die omstreeks 1946 zijn herbouwd zijn gepleisterd. De oudste muur, die onder de ankerbalk van gebint 6 de scheiding vormt tussen stal en schuur is opgebouwd uit leemsteen of 'zonnebakkers' en is afgewerkt met kalkpleister. De muur is spijtig genoeg voor de helft weggevallen en niet weer opgebouwd. Gelukkig is de centraal geplaatste kaarsnis onder 'keperboog' (zoals we ook in de stal zagen) nog grotendeels in tact. De basis van de nis is een blauw-gesmoorde tegel. Enkele lagere muurtjes scheiden de 'deel' af van de grondtas. De ruimte tegen de noord-westgevel is later bij de deel gevoegd waarvoor men ook de gebintstructuur heeft aangepast. De ruimte leidt nu naar twee recent gemetselde bakken. In de noord-oosthoek van de schuur heeft men met houten palen en planken een stalletje gerealiseerd, daarvoor heeft men ook een deur en raampje in de kopgevel aangebracht. De vloer van de schuur, exclusief de grondtas, bestaat uit cement of beton zoals oogkin de stal. Buiten enkele los-liggende slieten boven de 'deel' is er geen verdiepingsvloer aanwezig en is de hoofd- en dakconstructie volledig zichtbaar. De dak- en hoofdconstructie is in de betreffende hoofdstukken beschreven.

Varkenshokken.

Detail van afscheiding van varkenshokken.

Detail van scheidingsmuur tussen stal en schuur.

Interieur van schuur.

Detailfoto's van kaarsnis in scheidingsmuur tussen stal en schuur.

Scheidingsmuur tussen stal en schuur met centraal een kaarsnis (linker deel is weggevallen).

4. Beschrijving bijgebouwen

4.1 Dwarsdeel-schuur

Het grootste bijgebouw betreft een dwarsdeel-schuur uit de jaren'20 van de vorige eeuw. Op de constructie zijn data geschreven (w.o. 22-12-1922) die kunnen duiden op de bouwtijd van het gebouw. Het gebouw heeft één bouwlaag en is met een afgewolfd zade dak van vezelcement-golfplaten gedekt; aan de dakvoet is een PVC-herne waterafvoer geplaatst. Het volume staat op afstand van het hoofdgebouw en is evenwijdig aan de straat gebouwd. Tegen de zuid oostgevel is een eenvoudige houten 'afhang' gebouwd. Dit gebouwdeel is ruïneus maar charmant. Alle gevels zijn met cementsteen gemetseld. Het metselwerk is steens en in kruisverband uitgevoerd. De fundering is niet bekend maar zal hoogstwaarschijnlijk bestaan uit, naar bereden toe, breder gemetselde baksteen. De dak- en draagconstructie is met ijzeren schoot-ankers aan de gevels bevestigd. De hoogte van de ankers geeft de plaats van de moerbalken een verdiepingsvloer aan. De gevelopeningen en daarmee de binnenruimtes van de schuur zijn op het erf en hoofdgebouw gericht, de straatgevel is geheel blind. In de korte noord-oostgevel zijn twee ijzeren getoogde zesruits stalvensters geplaatst, het bovenste gedeelte is kantelbaar; in de overstaande gevel is een enkele exemplaar aangebracht. In de zuid-oostgevel is in het midden een hoge opgeklampte houten inrijpoort geplaatst, het beschot daarvan bestaat uit kraaldelen. Rechts ervan is een lagere loopdeur van een gelijke uitvoering geplaatst. Intern is het gebouw door de constructie van moerbalken en standvinken in drie (gebint)vakken verdeeld. Het middelste is als de deel te herkennen. Het vak in het zuid-westen is nu als (varkens)stal ingericht. Het is niet bekend of dat vanuit de oorsprong zo is of het een latere verandering betreft. De hoofd-draagconstructie bestaat uit twee houten moerbalken die op tweederde van de overspanning door een standvink met schoren worden ondersteund. De stijl is halfhouts verbonden. Beide balken dragen een zoldering van slieten. Op de balken zijn houten schaarspanten geplaatst. In het midden van de spantbenen zij gordingen op een trekbalk opgelegd. Een van de twee spanten heeft nog een extra 'makelaar' die de trekbalk met de nok verbindt. De gordingen zijn met windschoren op de spanten afgeschooid. Vanaf de dakvoet tot aan de nokgording zijn rondhouten daksporen geplaatst. De buitenmuren zijn aan de binnenzijde witgekalkt, de vloer is een cementvloer.

Dwarsdeel-schuur, aanzich: vanaf de straat.

Dwarsdeel-schuur, aanzich: vanaf het erf.

Interieur van schuur. Op de achtergrond een stalinrichting onde

Kapconstructie zuidzijde.

Kapconstructie noordzijde.

Aantekening (22-12-22) op moerbalk naast deeldeuren.

4.2 Kippenhok

Het kippenhok betreft een eenlaags gebouw onder lessenaars-dak. Het rechthoekige volume is in de lengte in de lengte-as maar iets gedraaid, van het hoofdgebouw geplaatst. De opgeklampte houten toegangsdeur bevindt zich in het verlengde van de voordeur daarvan: een bestrating benadrukt de route. Het gebouwtje dat met ruwe cementsteen gemetseld is (kruis- en halfsteensverband), heeft een hoge schoorsteen vanaf de lage langsgevel hoog de lucht in steekt, de elementen hebben de stenen van ce schoorsteen flink verweerd. Ook verweerd is de rode afwerking waarmee men voorheen de grijze cementsteen het uiterlijk van baksteen heeft gegeven. Tegen de achtergevel is een hemelwater-opvangput geplaatst. Met een mastgoot wordt het water van het met blauwgesmoorde muldenpannen gedekte dat opgevangen. De beëindiging van het dak is rondom met een cementzoom afgewerkt. De getoogde vensters bevinden zich in de zuid-oostgevel, daar waar in de ochtend het licht het gebouw binnenkomt (traditioneel voor kippenhokken). De gietijzeren vensters met roedeverdeling hebben een kleppend bovendeel. Het venster dat licht geeft in de voorruimte dat als washok diende is minder hoog. De gevelopeningen zijn met een gemetselde toog overspannen, onder de vensters is een kunststenen raamdorpel aanwezig. Een uitloopopening is centraal in het gevelvlak aanwezig.
In het interieur zien we de eenvoudige houten constructie waarbij ongeschoorde rondhouten stijl een gording ondersteunt. Op de gording daksporen met panlatten. De muren zijn gepleisterd en witgekalkt, de vloer van de voorruimte bestaat uit cement.

Zicht op kippenhokken vanaf de wei.

Kippenhok, exterieur.

Kippenhok, exterieur.

Kippenhok, interieur.

Kippenhok, voorruimte waarin plaats voor wasformuis.

Kippenhok, interieur.

Kippenhok, detail van oorspr. gerood metselwerk van grove cementsteen.

4.3 Opfok-kooi

Het kleine volume achter het kippenhok betreft een gelijke oriëntatie uiterlijk en materialisering als het hiervoor beschreven gebouw. Het gebouw dat als opfok-kooi voor kuikens diende betreft eveneens een eenlaags gebouw onder lessenaars-dak, lager uitgevoerd dan het kippenhok. Het rechthoekige volume is daar achter en in de lengteas van het hoofdgebouw geplaatst. De opgeklampte houten toegangsdeur heeft een beschot van kraaldelen en bevindt zich in de korte zuid-westgevel. Het gebouwtje is in kruisverband met ruwe cementsteen gemetseld. De lage achtergevel is halfsteens en heeft pilasters. In de zuid-oostgevel zijn vier getoogde vensters, nu van bandijzer en in twee uitvoeringen, geplaatst. Dat verschil en een verschil in het oppervlak doen vermoeden dat dit gebouwtje in twee fases is gebouwd en al dan niet eens twee binnenruimten had. Centraal tussen de twee laag geplaatste hoge vensters is een uitloopopening onder kaperboog aangebracht, in de zuid-westgevel is een tweece aanwezig. De houten draagconstructie bestaat uit een enkele ongeschoorde rondhouten stijl die een gording ondersteund. Op de gording daksporen met panlatten. De muren zijn gepleisterd en witgekalkt, de vloer is niet bestraat.

4.4 Veldschuur

Tussen de noordoostelijke hoek van het hoofdgebouw en de erfgrens staat een veldschuur. Het gebouw heeft de zelfde oriëntatie als het hoofdgebouw. Het heeft een vierkante plattegrond en door de open zijde aan de zuid-ooskant is het op het veld gericht. Het eenlaags gebouw heeft een hoog hoofdvolume onder flauw zadeldak en een lager nevenvolume onder lessenaarsdak, met een gelijke hellingshoek, tegen de noord-westzijde. Intern levert die opbouw, samen met een provisorisch gemaakte scheidingswand van geringe hoogte gevoelsmatig twee ruimtes op. De constructie bestaat uit drie houten portalen, samengesteld uit twee gebintstijlen, korbelen en 'moerbalk,' met dakspanten waarbij een middenstijl de nokbalk ondersteunt, bij het middelste van de drie is die 'makelaar' met windschoren aan de nokbalk verbonden. De dakspanten dragen tussen de 'gebintplaat' en nokbalk een enkele gording per dakvlak. Met windschoren zijn de dakvlak stabiel gemaakt. Het gebruikte hout bestaat uit rondhout (stijlen, korbelen, en windverband) en recht gezaagde balken (moerbalken, schoren, spantbenen, makelaar, 'gebintplaten', gordingen en nokbalk). Het in- en exterieur wordt bepaalt door de stalen golfplaten waarmee wanden en dakvlakken samengesteld zijn. De platen hebben een kleine en grotere golf en de platen zijn verticaal en horizontaal verwerkt. In de zuid-westgevel is een enkele loopdeur aangebracht. Een dergelijke schuur die volledig uit staalplaten bestaat kennen we ook bij de boerderij Klaverhoekseweg 30 te Best.

Opfok-kooi, exterieur, in hetmidden is een bouwnaad te zien.

Opfok-kooi, Uitgang voor kuikens onder keperboog.

Opfok-kooi, interieur.

Veldschuur, exterieur noord-westzijde.

Veldschuur, zuidgevel..

Veldschuur, exterieur, zuid-oostzijde.

Veldschuur, zicht op interieur noord-westzijde.

Veldschuur, zicht op interieur noord-westzijde.

4.5 Losse boedel

Traditioneel wordt er weinig weggegooid op een boerenerf en vinden we doorgaans oude bouwkundige onderdelen die als losse boedel door het leven gaan. Die onderdelen kunnen vaak zonder veel moeite herplaatst worden of een bron van informatie zijn voor reconstructie van onderdelen of verdergaand bouwhistorisch onderzoek. Bij deze boerderij troffen we (naast de zeer interessante inboedel) de volgende interessante onderdelen aan die als onderdeel van het hoofdgebouw of erf gezien moeten worden.

In de dwarsdeelschuur zijn een relatief zeldzame ophaalconstructie voor de waterput aangetroffen. De constructie betreft een op toe stijlen bevestigde putrol (incl. ketting) met putslinger en afdekking van twee planken. Ook de oude betonnen rietvorsten staan opgestapeld in de schuur, net als de oude luiken en ramen van het woongedeelte van de boerderij. Die onderdelen zijn interessant voor reconstructie of inspiratie voor de toe te passen kleuren. De bewaarde stijl van de potstaldeur toont ook oude verflagen op een oudere teerlaag.

https://www.agriwiki.nl/index.php?title=Putslinger
(Veluwse) waterput met putslinger, Vierhouten (NOM). Bron: [redacted], Museumgids Nederlands Openluchtmuseum (1977) p.39.

Ophaalconstructie van waterput: putrol met putslinger en afdekking.

Betonnen rietvorsten.

Betonnen vorsten

Vooral in Brabant maar ook elders zijn na de Tweede Wereldoorlog veel betonnen vorsten uit één stuk toegepast. Dit gebeurde als het riet vernieuwd moest worden of onderhoud gepleegd moest worden aan de aanwezige vorst van plaggen. De plaggen werden dan vervangen door beton. Beton was relatief goedkoop, het was sterk en vergde minder onderhoud dan een vorst van plaggen. Betonnen vorsten gedragen zich als een stijve rug. Door de winddruk op minder stijven en stabiele kapconstructies, breken deze vorsten aan de bovenzijde. Dit is niet zichtbaar. Alleen aan de binnenzijde worden lekkages zichtbaar.

Bron: Monumentenwacht 2015 via IJsselhoeven.nl

Originele luiken.

Originele ramen.

Detail van originele ramen.

Detail van bewaarde kozijnstijl van potstaldeur.

5. Waardestelling

5.1 Contextuele waardestelling

Voor boerderij Voortweg 19 is nog geen 'contextuele waardestelling' gemaakt. In een dergelijke waardering zijn de monumentale waarden van het gebouw uitgezet tegen vergelijkbare gebouwen in een relevant gebied. In de onderstaande regels is te lezen waarom de boerderij en bijgebouw in aanmerking zouden kunnen komen voor een beschermde status als gemeentelijk of zelfs rijksmonument.

De waardering van het pand Voortweg 19 wordt bepaalt door de onderdelen die het beeld van de boerderij zoals zij in de jaren 1930-'60 bestond kenmerken. De meest waardevolle onderdelen betreffen de oudste onderdelen die de basis vormen van de constructie, de hoofdvorm (buitengevels) en het interieur van het woongedeelte. De waardering gaat ook specifiek uit naar de zeer zorgvuldige uitwerking van de stalinrichting (grupstal en varkensstal) en de gave ordening van bijgebouwen en karakter van de erfinrichting. Door relatief goed onderhoud van het casco zijn originele vensters en deuren inmiddels vervangen; de afwijkende detaillering doet enigzins afbreuk aan het gevelbeeld. Bijzonder zijn de resten van het gekalkte afweerkruis boven het keldervenster en de aanwezigheid van een knechtenkamer in de stalruimte.

De gemeente Uden kent op haar monumentenlijst slechts 5 boederijen, op de rijkslijst zijn slechts 2 boerderijen opgenomen. Het is niet waarschijnlijk dat die boerderijen (evt. m.u.v. Schaapsdijk 2-2a) een dergelijke lange bouwgeschiedenis hebben als deze boerderij die vrij goed het verhaal van hallenhuis tot langgestrekte kortgevelboerderij vertelt. De beste vergelijkingen van boerderijen in dat type liggen in de directe nabijheid aan de Erphoevenweg (huisnummers 2, 2a, 4 en 6), geen van die boerderijen zijn echter dermate goed bewaard gebleven en geen daarvan hebben een onvervalst boerenerf als omgeving. Het karakter van onze boerderij komt overeen met rijksmonument Hofsteeweg 1, de staat van die boerderij is overigens niet meer na te trekken, het tweede rijksmonument Duifhuizerweg 20 is van een andere orde en is vermoedelijk op het houtskelet na volledig vernieuwd. Bij onze vergelijkingen stuiten we op de zeer fraaie boerderij Karperdijk 32 die ook als Voortweg 19 op beide lijsten ontbreekt.

Waardestellingskaart van omgeving / erf. Op basis van de kadastrale onderlegger.

beschermde gemeentelijke monumentale boerderijen in Uden
Duifhuizerweg 22
Eikenheuvelweg 26
Karperdijk 22-24
Klantstraat 9
Schaapsdijk 2-2a

beschermde rijksmonumentale boerderijen in Uden
Hofsteeweg 1
Duifhuizerweg 20

Cultuurhistorische waarden
De boerderij heeft typologische waarde als een gaaf voorbeeld van een boerderijtype dat vanuit een 'hal enhuis' uitgroeide tot een langgestrekte hoeve waarbij woonhuis, stal en schuur zich onder één dak verenigen en de oriëntatie van de woning zich op de korte gevel concentreert. De erfinrichting geeft een unieke impressie van een boeren-erf zoals die er, omstreeks het midden van de twintigste eeuw, er uit zag.

Boven het keldervenster zijn een gekalkt 'afweerkruis' aanwezig, in de stal is nog een 'knechtenkamer' aanwezig, de stalinrichting is uitzonderlijk nauwkeurig en met prefab betonnen onderdelen uitgevoerd, al deze onderdelen zijn een zeldzaamheid.

Architectuur- en kunsthistorische waarden
De boerderij heeft architectuurhistorische waarde als een goed voorbeeld van de ambachtelijke traditionele bouwtrant. Onder de kunsthistorische waarden kunnen we ook het gekalkte afweerkruis boven het keldervenster noemen.

Gaafheid en herkenbaarheid
De esthetische waarde en herkenbaarheid van de boerderij en het erf wordt bepaald door de ongeschonde staat en authenticiteit van alle onderdelen. De objecten zijn betreft bouwmassa , uiterlijk en detaillering gaaf bewaard gebleven en in hun gezamenlijkheid zeldzaam te noemen.

Situationele- en ensemblewaarden
De boerderij heeft voorts stedenbouwkundige waarde: het vormt een onderdeel van een historische wegen en nederzettingsstructuur en vormt een ensemble met de aan de Erphoevenweg liggende boerderijen die allen een gelijke ruimtelijke opbouw hebben en (nagenoeg) allen een gelijke oriëntatie. Door de recente bebouwing aan de westzijde van die straat wordt de beleving van dit ensemble ernstig bedreigd.

Op het erf is het hoofdgebouw omgeven door fraaie bijgebouwen die een grote samenhang hebben door hun positionering en materialisering. De wijze waarop eenvoudige bestrating de gebouwen verbindt, de hagenstructuur plekken begrenst en bomen plekken duidt zijn waardevolle gegevens die bijdragen aan de beleving van het ensemble.

Zeldzaamheid
Het pand op zichzelf of als typologie, uitgezet tegen de overige boerderijen in de regio Brabant niet heel zeldzaam maar wel in de directe omgeving van Uden. De staat van de ongerestaureerde gebouwen en het gehele ensemble op het erf is zeker zeldzaam. Dit erf getuigt van een levenswijze die ons inmiddels vreemd is geworden. Deze kwetsbare authentieke erven zijn als laatste in hun soort de laatste decennia in rap tempo aan het verdwijnen.

5.2 Interne waardestelling

In de waardestelling zijn de monumentwaarden van het perceel, het object en de onderdelen onderling vergeleken en geclassificeerd als hoge-, positieve- of indifferente monumentwaarde. Bijbehorend aan de tekstuele waardestelling zijn representatietekeningen in dit rapport opgenomen. Deze tekeningen bieden een inzichtelijk handvat om de tekstuele waardestelling te begrijpen maar kunnen nimmer los van de tekstuele waardestelling geïnterpreteerd worden.

Hoge monumentwaarde: blauw
De onderdelen die met een hoge monumentwaarde zijn gewaardeerd zijn van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van het geheel. Voor deze onderdelen is een restauratieve en conserverende aanpak gewenst. Ze worden bewaard in hun huidige toestand of gerestaureerd (storende verbouwingen kunnen ten gunste van hoog gewaardeerde onderdelen verwijderd worden). Hierdoor wordt de ruimte-waarde of het onderdeel maximaal geherwaardeerd.

Positieve monumentwaarde: groen
Deze zijn van belang voor de structuur en/of de betekenis van het geheel maar zijn in mindere mate van belang voor de beleving ten opzichte van de met hoge monumentwaarde gewaardeerde onderdelen. Dit kan bijvoorbeeld komen doordat deze onderdelen ontstaan zijn in een andere bouwperiode of aanmerkelijk minder architectonische kwaliteit hebben of minder representatief zijn voor de historie van dit specifieke gebouw. Hiertoe behoren o.a. ingrijpend gerestaureerde elementen (of volledig vervangen naar oorspronkelijk model) waarbij de erfgoedwaarde hersteld of behouden werd. Ingrepen en aanpassingen die nodig zijn voor het goed functioneren van het gebouw zijn mogelijk, maar met respect voor het originele gebouw.

Indifferente monumentwaarde: geel
Deze zijn van relatief weinig of niet van belang voor de structuur en/of de betekenis van het geheel, of leveren geen een geringe of een negatieve bijdrage aan de beleving van het monument. De onderdelen hebben een beperkte bijdrage aan de ruimtelijkheid van het gebouw of een beperkte architectonische of bouwhistor sche kwaliteit. Hiertoe kunnen soms ook nieuwe ingrepen of toevoegingen, die met respect voor de historische context zijn uitgevoerd, bestaan. Voor deze onderdelen is behoud niet essentieel, wijzigingen en/of vervanging zijn mogelijk.

5.2.1 Hoge monumentwaarde

Context:
- De open ruimte en de visuele relatie tussen het hoofdgebouw en zuidelijker gelegen bijgebouwen is van belang voor de beleving van de gebouwen en de ruimte op het erf.
- Van hoge waarde voor de beleving vanaf het erf en op het erf zelf is de open ruimte tussen de zuidoostelijke langsgevel tot de Erphoevenweg waar de boerderij een ensemblewaarde heeft met de gelijkvormige en gelijk georiënteerde boerderijen aan die straat.
- De ruimte tegen de perceelsgrens ten noord-oosten van de boercerij is een restant van de oude begrenzing van de kruising van wegen, de huidige Voortweg en Erphoevenweg / Udensedreef die voorheen deel uitmaakte van de breed uitlopende 'openbare ruimtes' van het gehucht Hengstheuvel.
- Twee bomen voor voorgevel en locatie van boomgaard en hagen rond bloementuin. Positie en hoofdvorm van oudste bijgebouwen (dwarsdeelschuur en kippenhokken).

Hoofdgebouw:
- Hoofdvorm en materialisatie van hoofdgebouw, eenlaags bouwvolume met afgewolfd zadeldak met schoorsteen. Verspringing in plattegrond aan de zuid-oostzijde.
- Oudste delen van houtskelet en bijgeplaatste jukken in de stalruimte, moerbalken en restanten van eiken dakconstructie (daksporen) met beroeting.
- Balklagen en vloerdelen boven ruimtes van het woongedeelte, kelder (incl. vlak spelderwerk) en knechtenkamer.
- Oudste delen van de buitenmuren gebouwd voor 1946, met inbegrip van evt. bouwsporen, herstellingen en afwijkingen die karakter-bepalend zijn voor een dergelijk boeren-huis.
- Zuid-oostgevel gebouwd in 1946 als herstelling van oorlogsschade.
- Restanten van gekalkt afweerkruis boven keldervenster en Mariabeeld onder dakje van tegelwerk ingemetseld in voorgevel zijn resp. een zeldzaam geworden verschijnsel (i.g.v. het afweerteken) en regionaal veelvoorkomende herinnering aan de Mariaverering (Onze Lieve Vrouw ter Linde).
- Driedelige (of drie-cellige) opbouw van woongedeelte, stal en schuur.
- Hoofdindeling van woongedeelte, driebeukige opzet met kelder, 'geut,' 'herd' (woonkamer), zuidoostelijke vertrekken en knechtenkamer 'op stal' en (restanten van) scheidingsmuren tussen woning en stal en stal en schuur met kaarsnissen.
- De kelder, opkamer, spoelkeuken en knechtenkamer alsmede de looplijn, van voordeur door stal naar schuur, hebben een hoge ruimtewaarde.
- Hoofdopzet van schouw met schouwlijst en doorloop naar stalruimte.
- Hergebruikte 18e-eeuwse paneeldeuren in zuidoostelijke vertrekken en

opgeklampte deur van gang naar keuken en van gang naar stal.
- Restanten van bedstedewand als plafondaftimmering in zijkamer.
- Vloeren van cementtegels met patroon in zuidoostelijke vertrekken.
- Betonnen stalinrichting behorende bij voergoot van grupstal met stalen beugels en drinkbakken hebben in deze uitvoering een hoge zeldzaamheid.
- Waterpomp, 'sopketel' en koelbakken op de voorstal dragen in hoge mate, in samenspel met de overige stalinrichting, bij aan de authentieke beleving van de (voor)stal.

Bijgebouwen en erf:
- Materialisering van de gevels van dwarsdeelschuur in grove cementsteen en stalen ramen met roedeverdeling, houten opgeklampte deuren met kraaldelen en dakpannen, (m.u.v. golfplaten op dwarsdeelschuur). .
- Draagconstructie (met aanduiding van bouwdatum) en dakspanten van dwarsdeelschuur zijn in een oorspronkelijke en gave staat.
- Waterput en bijpassende hefinrichting (losse boedel).

5.2.2 Positieve monumentwaarde

Hoofdgebouw:
- Afdak bij achterdeur en muurdelen in noord-westgevel die gebouwd zijn rond 1946.
- Dakspanten van hoofdgebouw.
- Slietenvloer boven stalruimte.
- Jongere binnenmuren die de ruimtescheidingen bepalen hebben een beperkte bijzondere materialisering maar een positieve werking op de ruimte (zijkamer en slaapkamer of scheiding tussen stal en schuur) of dragen bij aan de beleving van een vroegere functie (toilet en varkensstallen).
- rookkanaal boven haard in kunststeen
- toilet in stalruimte
- De kwalificering van houten gevelonderdelen is niet oorspronkelijk maar erg terughoudend en daarmee passend.

Bijgebouwen en erf:
- Positie, hoofdvorm en materialisering van veldschuur.
- Positionering en gevel-materialisering (grove cementsteen en stalen ramen met roedeverdeling) en de vormgeving van de bijgebouwen is op te vatten als een regionaal verschijnsel en heeft inmiddels een redelijke zeldzaamheid.
- Regenwaterput bij kippenhok.
- De kwalificering van houten gevelonderdelen van de bijgebouwen is terughoudend en daarmee passend.

5.2.3 Indifferente monumentwaarde

Hoofdgebouw:
- Dakbedekking van metalen damwandplaten op hoofdgebouw.
- Recent vernieuwde constructieonderdelen van het houtskelet (m.n. aan het uiteinde van de schuur).
- Scheidingsmuur tussen gang en 'herd' (woonkamer) en gangen onderling.
- Scheidingsmuur en deur tussen woonkamer en zuidoostelijke vertrekken.
Vernieuwde vensters en buitendeuren in hoofdgebouw, het betreft allen nieuwe onderdelen die een acceptabel uiterlijk hebben maar op details afwijken van de oorspronkelijke.
- Muurophoging van buitenmuur bij kelder, opkamer, spoelkeuken.
- Eenvoudige afscheidingswandjes in stal- en schuurruimte.

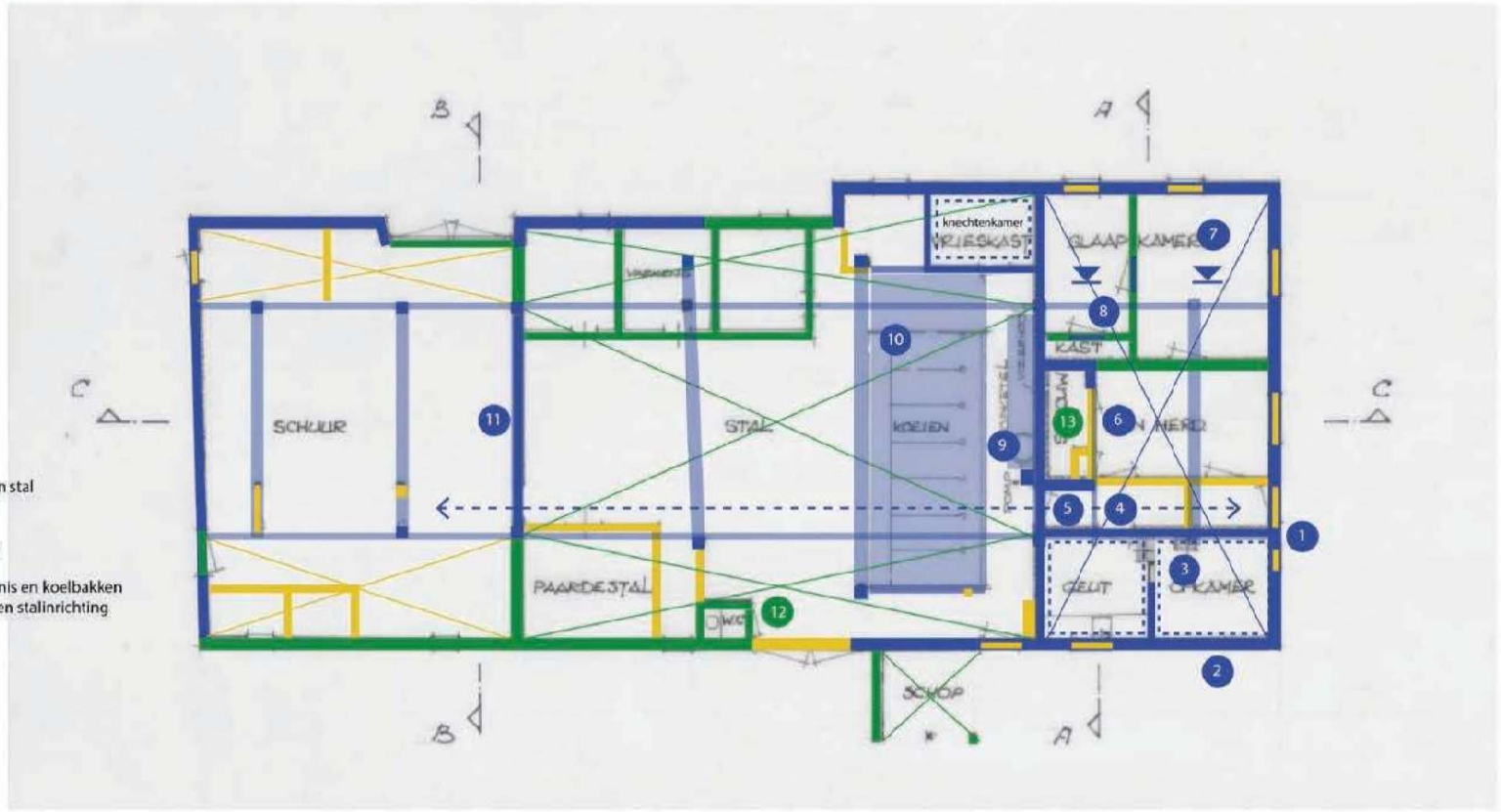
Bijgebouwen en erf:
- Dak van golfplaten op vrijstaande dwarsdeelschuur.
- De constructie van de kippenhokker is weinig bijzonder, zeldzaam of essentieel voor het wezen van deze bijgebouwen.
- De afhang tegen dwarsdeelschuur heeft geen historische waarde, het gebouwdeel werkt wel beeldend.
- Betonnen mestvaalt.

waardering

- hoge monumentwaarde
- positieve monumentwaarde
- indifferente monumentwaarde
- vloer
- interieurelement
- balklaag, plafond of dakconstructie
- ruimtelijke waarde
- zichtas of ruimtelijke relatie

interieurelementen:

1. O.L.V. beeldje
2. afweerkruis
3. houten wand opkamer
4. 2 deuren naar spoelkeuken en stal
5. ongeschilderde balklaag
6. haardbalk met betimmering
7. hergebruikt paneel bedstede
8. 2 paneeldeuren
9. pomp, sopketel, vizier / kaarsnis en koelbakken
10. koestand met prefab betonnen stalinrichting
11. kaarsnis in wand
12. toilet
13. rookkanaal

Waardestellingstekening Plattegrond hoofdgebouw

Waardestellingstekening Gevels hoofdgebouw

6. Aanbevelingen

6.1 algemene aanbevelingen:

Hoge monumentwaarden kunnen u misschien afschrikken. Dat is niet nodig als men bij eventuele verbouwingen de gedachten op een minder voor de hand liggend spoor zet. Voor bijvoorbeeld de kleinere ruimtes, die op het eerste gezicht een beperking lijken, kan gezocht worden naar een functie die er beter in past. Naast hoge monumentwaarden geeft een waardestelling ook positieve en indifferente waarden aan gebouw-onderdelen. Op deze plekken kan gezocht worden naar inpassingen of ingrepen die elders niet wenselijk zijn.

Het monumentale pand laat zijn jongste geschiedenis als eerste zien. Bij onderhoud of een verbouwing kan het zijn dat de oudere lagen van het gebouw zich openbaren. Een opname van onderdelen kan dan nieuwe informatie opleveren. Zo kunnen beplei sterde wanden bij ontpleistering oudere muurdelen tevoorschijn halen en kunnen geverfde onderdelen oude kleuren aan het licht brengen.

Het is voor een monument belangrijk dat de inspiratie voor ingrepen of nieuwe toevoegingen geen conflict oproepen met het bestaande. Het kan een logischere keuze zijn om de nieuwe ingrepen geïnspireerd te laten zijn op het bestaande gebouw. Dat kan de ene keer in een traditionele vorm, de andere keer op een meer eigentijdse wijze. Ontdek ten eerste het gebouw. Dit bouwhistorische onderzoek kan een handleiding zijn om samen met een kundig (restauratie)architect of bouwkundige een leidend verhaal te bedenken dat u helpt om de juiste keuzes te maken.

In veel gevallen worden nieuwe onderdelen 'reversibel' gemaakt. Daarnaast zijn de nieuwe onderdelen vaak afleesbaar ten opzichte van het 'oude werk'. De gedachte hierbij is dat in de verdere toekomst de ingrepen aan het monument ongedaan gemaakt kunnen worden zonder het monument te beschadigen.

6.2 specifieke aanbevelingen:

De boerderij-gebouwen en het erf aan de Voortweg 19 bevinden zich in een zeer authentieke staat waar we een onvervalste beleving van oud boeren-bestaan ondergaan. Het karakter van een Brabantse boerderij word gekenmerkt door de zichtbare gebruikssporen en 'geleefdheid' waarbij bouwsporen en soms ook beschadigingen een (visuele) waarde hebben. De dominerende sfeer ligt ergens in de periode 1950-1960. Het gevaar bestaat dat die 'onschuldige' staat door komende verbouwingen door goedbedoelde schoonmaakacties en verregaande herstellingen verloren gaat. Om de monumentale waarde en soms ook de onvolkomenheden te respecteren is het zaak om voorafgaand aan wijzigingen te bepalen in welke mate de aanpassingen in strijd zijn met die waarden. De onderdelen die noodzakelijk zijn om m.n. het hoofdgebouw tot een dubbel woonhuis te transformeren kunnen door een 'te moderne' uitvoering als strijdig ervaren worden. Het is goed om bij de keuzes professionele begeleiding in de vorm van en restauratie architect in te schakelen. Een dergelijke adviseur werkt vaak met een pand-specifieke 'restauratiefilosofie' op basis waarvan alle keuzes kunnen worden bepaald.

Bij een splitsing van een cultuurhistorisch waardevolle boerderij wordt vaak ook het erf opgedeeld. Omdat het gebouw doorgaans als één geheel herkenbaar blijft is het aan te bevelen om ook het erf als een eenheid of 'collectief erf' in stand te houden. Nieuwe (scheidings)elementen, bestrating en beplanting gezamenlijk te bepalen. In geval van splitsing van het gebouw en erf zou voor de toevoeging van een tweede entree en bijbehorende parkeerplaatsen, nagedacht kunnen worden over de inzet van de tweede entree aan de Erphoevenweg.

Bij een mogelijke reconstructie van de vensters of bij de wens om een andere kleurstelling toe te passen kunnen oude foto's een waardevolle bron van informatie zijn.

De transformatie van het houtskelet was ten tijde van de opname en in het kader van dit onderzoek niet mogelijk. Bij een verdere ontmanteling t.b.v. werkzaamheden zou men aanvullend nogmaals het houtskelet kunnen analyseren. Op die manier zou de situatie voorafgaand aan de vroege negentiende eeuw duidelijker worden.

De open ruimte aan de zuid-oostzijde van de boerderij is van belang voor de beleefbaarheid van deze boerderij en het instandhouden van het ensemble met de boerderijen aan de Erphoevenweg. Mochten die gronden voor nieuwe gebouwen in aanmerking komen dan zou het goed zijn om de ruimtelijke waarden van de plek zoveel als mogelijk te respecteren en voor de opzet, volume en architectuur van de bouw te leren van de geschiedenis. De aansluiting met de bouwtypologie van de boerderijen in de directe omgeving ligt voor de hand. Bij de voorbereiding van de meest recente gebouwde woningen lijkt men niet op de hoogte te zijn geweest van de waarden van de omgeving.

7. Literatuur- en bronnenoverzicht

https://atlas.odzob.nl/erfgoed/

https://www.bhic.nl

www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl

http://www.agriwiki.nl/wiki/M.I.P._Monumenten_Inventarisatie_Project

https://www.agriwiki.nl/index.php?title=Putslinger

http://www.schumulder.nl

https://antieketegelsdeduif.net/product/ornamenttegel-groene-blaadjes/

https://ontdekdemellebreuk.jimdofree.com/breuk-anatomie/wat-is-een-wijst/

John
van Lierop

ARCHITECTUUR BOUWHISTORIE RESTAURATIE

info@johnvanlierop.com | www.johnvanlierop.com
06 [redacted] | Jan Heijnsstraat 29 | [redacted] Tilburg